

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

KONCEPT OSOBY V HLUBINNÉ EKOLOGII VE SROVNÁNÍ S KLASICKÝM POJETÍM OSOBY VE SCHOLASTICKÉ FILOSOFII

Bakalářská práce

Studijní program: B6101 – Filozofie

Studijní obor: 6101R026 – Filozofie humanitních věd

Autor práce: **Markéta Středová**

Vedoucí práce: MTh. Václav Umlauf, Ph.D.

TECHNICAL UNIVERSITY OF LIBEREC
Faculty of Science, Humanities
and Education

CONCEPT OF PERSON IN DEEP ECOLOGY IN COMPARISM WITH CLASSICAL MEANING OF PERSON IN SCHOLASTIC PHILOSOPHY

Bachelor thesis

Study programme: B6101 – Philosophy

Study branch: 6101R026 – Philosophy of Humanities

Author: **Markéta Středová**

Supervisor: MTh. Václav Umlauf, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Markéta Středová**
Osobní číslo: **P12000377**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie humanitních věd**
Název tématu: **Koncept osoby v hlubinné ekologii ve srovnání s klasickým pojetím osoby ve scholastické filosofii**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce nejprve zkoumá různorodá určení osoby v jednotlivých proudech hlubinné ekologie a porovnává jejich pojetí s klasickým významem osoby v západní filosofii, především ve scholastické tradici (Boethius, Tomáš Akvinský).

Metoda práce spočívá ve výběru a analýze literatury (filosofie, ekologie a vybraná literární díla) a ve výsledné komparaci. Student se bude v průběhu příprav a vypracování řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

NAESS, Arne. Ekologie, pospolitost a životní styl: Náčrt ekosofie. Vydání 1. Tulčík: Abies, 1995. ISBN 80-88699-09-6.

LOVELOCK, James Ephraim. Mizející tvář Gali: poslední varování. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2118-2.

ASIMOV, Isaac. Nadace a Země. Praha, 1992. ISBN 80-901035-2-9.

GUARDINI, Romano. Svět a osoba. Vyd. 1. Svitavy: Trinitas, 2005. ISBN 80-86885-02-X.

LIBROVÁ, Hana. Pestří a zelení. Brno : Veronika, 1994. 218 s. ISBN 80-85368-18-8.

Vedoucí bakalářské práce:

MTh. Václav Umlauf, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: 10. dubna 2014

Termín odevzdání bakalářské práce: 30. dubna 2015

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Ondřej Lásek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vzta-huje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autor-ských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto pří-padě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elek-tronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala MTh. Václavu Umlafovi, Ph.D. za odborné vedení, velmi cenné rady a připomínky při vedení práce. Dále bych ráda poděkovala své rodině za podporu, kterou brala jako samozřejmost, ale které si velice vážím. Děkuji.

Anotace

Předmětem bakalářské práce je zkoumání různých určení člověka jako osoby a jeho vztahu k celku světa v proudu hlubinné ekologie a jejich porovnání s klasickým významem osoby v západní filosofii, především ve scholastické tradici, kterou reprezentují Boëthius a Tomáš Akvinský. Cílem práce je vymezit osobu člověka v porovnání obou východisek a dále pro ni určit nové závěry pro ekologickou tematiku.

Klíčová slova

ekologie, hlubinná ekologie, osoba, scholastika, antropocentrismus, holismus

Annotation

The work proposes research of various concepts of a personhood and human's relationship to the world in perspective of deep ecology and their comparison with a classical meaning of the personhood in the Western philosophy, especially in a scholastic tradition which is represented by Boëthius and Aquinas. The major goal of the work is to define a personhood of the man in a comparison of both traditions and then to determine new approaches in ecological topics.

Key words

ecology, deep ecology, personhood, scholastic philosophy, anthropocentrism, holism

Obsah

Úvod.....	10
1 Hlubinná ekologie.....	11
1.1 Hlavní pojmy.....	14
1.2 Arne Naess.....	17
1.3 Naessova hlubinná ekologie.....	20
1.3.1 Ekosofie T.....	20
1.3.2 Principy a normy hlubinné ekologie.....	22
1.3.3 Další vliv hlubinné ekologie.....	25
1.4 Teorie Gaia a James Lovelock.....	29
1.5 Člověk a jeho vztah k celku.....	33
2 Osoba ve scholastické filosofii: etymologie a historie.....	38
2.1 Scholastika.....	42
2.2 Boëthius.....	44
2.3 Tomáš Akvinský.....	46
2.4 Pojetí osoby ve scholastice.....	49
3 Porovnání východisek.....	51
Závěr.....	56
Seznam použitých zdrojů.....	57

Úvod

Ve své práci se zabývám hlubinnou ekologií Arne Naesse a především vztahem člověka k celku přírody, který je v hlubinně-ekologickém myšlení ztotožněn s osobou. Toto téma bude v práci porovnáno s konceptem osoby klasické západní filosofie, především se jedná o tradici scholastických filosofů Boëthia a Tomáše Akvinského, kteří dali vznik pojmu osoba.

Můj zájem o toto téma plyne především z mého hlubšího zaměření na ekologickou tematiku v osobním životě a také ze snahy změnit smýšlení lidí o životním prostředí a souvisejících tématech pomocí filosofie. Zdánlivě neslučitelná témata hlubinné ekologie a scholastického pojetí osoby mohou dát vzniknout novým výsledkům a myšlenkám, které by mohli podpořit zájem o přírodu a zvýšit snahu o její ochranu.

Samotný systém hlubinné ekologie má velký vliv na různá ekologická hnutí a teorie. Arne Naess svou prací ovlivnil další ekology a ekologická hnutí. Jde například o teorii Gaia Jamese Lovelocka, kterou se v práci též zabývám. Jde o teorii, která tvrdí, že vše na planetě je vzájemně propojeno v jeden spojitý celek, jehož části na sobě vzájemně závisí svou existencí. Člověk je také součástí tohoto systému a je proto nutné pochopit, že bez Země by nepřežil. Teorie vychází z východisek hlubinné ekologie Arne Naesse a také se snaží vztáhnout člověka k celku světa.

Hlubinná ekologie se snaží poukázat na spojitost mezi živou a neživou přírodou a člověkem, na kterou západní moderní společnost již zapoměla vlivem antropocentrického přístupu ke světu. Scholastická filosofie se snaží poukázat na vztah k celku božství, což se dá vztáhnout na tematiku hlubinné ekologie a její vztah k celku přírody. Tyto dvě na první pohled odlišné cesty mohou v posledku vést k jednomu východisku, které se snažím v práci nalézt a popsat. Následný výsledek se pokusím vztáhnout na dnešní dobu a vyvodit z něj řešení pro budoucnost.

Práce je rozdělena do dvou částí, které budou následně komparovány a budou z nich v závěru vyvozena východiska.

Svou prací se snažím rozšířit ponětí o hlubinné ekologii a pohlédnout na její teze jinými cestami a také vyvodit nové závěry pro pojem osoby. Zároveň doufám, že práce nabídne nové myšlenky a názory na ekologickou tematiku, které povedou k lepším zítřkům.

1 Hlubinná ekologie

Než přistoupíme k samotným principům hlubinné ekologie, je na místě podat krátký přehled této problematiky a definovat základní pojmy, které s ní souvisí a budou důležité pro tuto práci.

Člověk se nějakým způsobem vztahoval k přírodě po celou dobu svého působení na planetě. V prehistorických dobách byla pro člověka příroda důvodem jeho strachu a obav, později si ji člověk zbožštil a uctíval ji jako něco nadpřirozeného, něco co je nad ním a co ho do značné míry ovlivňuje. Po celou tu dobu člověk do přírody příliš nezasahoval a neničil ji v té míře, jak to lze vidět dnes, rovnováha byla stále udržována. Strach a respekt se následně změnil v nezám a odcizení. S nárůstem znalostí a technických vymožeností se člověk stal na přírodních zákonech nezávislý a přizpůsobil si je svému obrazu a tím narušil přirozenou rovnováhu přírodního světa. Někteří autoři toto považují za období, kdy člověk sešel z cesty a vydal se špatným směrem, začal se postupně odcizovat přirozenému světu a přestal žít v souladu se svým prostředím.

Existují různé názory o této ztrátě směru a jejího zasazení do dějin lidstva. Různé feministické autorky se zaměřením na ekologii tvrdí, že příčinou odcizení se přírodě je nástup patriarchátu, kdy muži vládou světu a dávají mu vlastní, instrumentální rámeček. Jedná se například o Riane Eisler a její publikaci *Číše a meč, agrese a láska aneb Žena a muž v průběhu staletí*, kde tvrdí, že důsledkem krize je vystřídaní partnerské společnosti v řeckých civilizacích dominantní, výbojnou společností, která je zapříčiněna muži. Tvrdí, že tím byla narušena původní rovnováha a považuje to za počátek nerovnovážného stavu, který trvá dodnes.

V současnosti se objevují i další přístupy k otázce životního prostředí. Všeobecně se dají rozdělit na antropocentrický, biocentrický a ekocentrický. Existují však i další dělení, ale pro přehled, který nabízí tato práce, postačí tyto tři. Pojmy budou vysvětleny v následující podkapitole. Pro tuto chvíli je významný druhý zmíněný přístup – biocentrismus, jelikož je na jeho tezí založena hlubinná ekologie.

Hlubinná ekologie se řadí do filosoficko-ekologického směru environmentalismu, který vznikl v USA v 70. letech 20. století a je reakcí na zvyšující se vliv a zásah člověka do přírody, které působí velké problémy. Je pravděpodobně vyústěním událostí 60. a 70. let ve světě. Určitý návrat k přírodě a propagaci přirozenosti lze vidět ve vlnách studentských hnutí (například *hippies*). Velký vliv také měla popularizace východních, nábožensko-filosofických systémů, jako jsou hinduismus, buddhismus a další, které hlásají úctu k životu a přírodě. Množství lidí začíná tyto filosofie přijímat a stávají se součástí jejich běžného života.

Samotný vznik hlubinné ekologie je spojen s politickou situací ve Spojených státech za působení prezidentů Reagana a Bushe, kteří nebyli příliš přístupní ekologickým myšlen-

kám a soustředili se spíše na politiku vnitrostátní a mezinárodní než na záchranu životního prostředí. Reakcí na jejich vládu byl vznik organizací jako například *Greenpeace* a také různé environmentální směry jako je *deep ecology* (česky hlubinná nebo hluboká ekologie). Tyto a další „zelené“ koncepce se snažili chránit přírodu a negativně reagovaly na stále se zvyšující industrializaci světa.

Mezi ochranářské myslitele, odpovídající na tehdejší situaci, a mimo jiné i předchůdce hlubinně-ekologických myšlenek se podle některých autorů¹ řadí Mahátma Gándhí. V jeho díle se objevují „zelené“ prvky jako je vyzdvihování hodnoty přírody. Tímto a dalšími myšlenkami ovlivnil různé ekologicky smýšlející myslitele, mimo jiné i Arne Naesse, kterým se práce zabývá níže. Gándhí je považován za předchůdce idejí jako je dualismus reálného a klamného světa, odmítání moderní společnosti, ne-racionální způsob poznávání a princip *ahimsa* jakožto cesty nenásilí. Řadí se do první etapy vývoje hlubinné ekologie, i přestože sám pravým ekologem není.

Samotní ekologičtí myslitelé a autoři tvořící vlastní ideové koncepce působí až v druhé etapě vývoje hlubinné ekologie. Mezi její představitele se řadí Aldo Leopold s knihou *A Sand County Almanac*, v níž se zabývá vztahem člověka a jeho prostředí a také hodnotou živých bytostí a přírody jako takové. Projevuje se v ní neantropocentrické pojetí a důraz na hodnotu celku, což jsou některé z hlavních prvků hlubinné ekologie.

Poté následuje třetí a poslední etapa vývoje hlubinné ekologie, která se datuje od konce 50. let 20. století do současnosti. Tato etapa je považována za samotný vznik hlubinné ekologie a autoři se ve svých dílech snaží především apelovat na morálku a představit vývoj lidstva do budoucna, jde o jeho popis a předpovídání možných katastrof.²

Patří sem například Arne Naess, Paul Ehrlich (*Populační exploze*, kde se výrazně zabývá tématem přelidnění), manželé Meadowsovi, kteří ve své knize *Meze růstu* zkoumají a kvantifikují limity planety a poukazují tak na problém omezených kapacit Země. Mezi další významné autory píšící o ekologické problematice patří Rachel Carsonová a její vědeckým výzkumem podložená kniha *Tiché jaro*, která upozorňuje na rizika lidského chování k přírodě.

---

¹ BINKA, Bohuslav. *Analýza hlubinné ekologie*. [online]. 25. 12. 2014. Dostupné z: <http://www.larvagrafik.com/files/Analýza%20Hlubinné%20ekologie.pdf>

² Tamtéž.

Začínají také vycházet ekologicky orientované časopisy jako například *The Trumpeter*, *Earth First!*, *The Ecologist* a *Ecophilosophy*³. Z českých listin je nutné zmínit například časopis *Sedmá generace*.

Pokud zůstaneme v českých zemích, tak je třeba vyzdvihnout hlavní představitele a zastánce hlubinně-ekologických myšlenek. Jedná se především o Erazima Koháka a jeho knihu *Zelená svatozář*, která je souhrnem názorů týkajících se ochrany životního prostředí. Ženskou představitelkou je pak Hana Librova a její publikace *Pestří a zelení*, která se pokouší zodpovědět otázku, proč lidé mají žít skromně, a poukazuje na různé ekologické problémy.

Pro tuto práci je však nejdůležitější Arne Naess, který je považován za zakladatele hlubinné ekologie a jemuž bude věnováno několik nadcházejících kapitol. Vytvořil svůj vlastní myšlenkový systém, kterým se budeme zabývat níže. Nyní je třeba podat definici hlubinné ekologie platnou nejen pro Naesse, ale i pro další hlubinné ekology.

Hlubinná ekologie, neboli *deep ecology*, je „*filosofie, která vychází z myšlenky biocentrické rovnosti a rovnoprávnosti, kdy všechna jsoucna biotického společenství mají stejnou hodnotu.*“⁴ Hlubinná ekologie „*posuzuje člověka dle zasazenosti ekosystémů a celé biosféry*“ a klade důraz na „*intuitivní poznání vedoucí k chápání jednoty všeho živého a neživého*“.⁵ „*Používá prostředků rozšířeného vědomí ke ztotožnění s přírodou, lidské já se spojuje a solidarizuje se všemi bytostmi v jednom biotickém společenství.*“⁶

Hlubinné ekologii jde o zachování rovnováhy života biotického společenství a snaží se hledat odpovědný vztah k přírodě, který by byl opřen o hluboký cit lásky. Člověk se má ztotožnit s planetou, jakožto živoucí entitou a probudit v sobě vědomí sounáležitosti s přírodou. Tím se má vzdát požívačného života a začít vést skromný způsob života, kdy nebude přírodu chápat kořistnický a instrumentálně. Člověk musí pochopit, že on sám není mírou všech věcí. Musí být potlačen antropocentrismus a odcizený vztah člověka a přírody a musí se dospět k pochopení vzájemné provázanosti a souvztažnosti veškerenstva.

Směr hlubinné ekologie zastává názory, které jsou proti technokraticko-industriálnímu pohledu na svět a na člověka, který je od přírody oddělen.⁷ Jedná se především o kritiku západní civilizace a kultury, která mnoho let hlásala, že člověk je přírodě nadřazen. Pojem nadřazenost se vyskytuje v celém západním myšlení a provází ho velmi dlouhou dobu, například

---

³ BINKA, Bohuslav. *Rozporuplný Arne Naess: několik poznámek k zakladateli hlubinné ekologie*. [online]. 29. 1. 2015. Dostupné z: <http://www.czp.cuni.cz/envigogika/index.php/cz/recenzovane-clanky/2007/20072/120-rozporuplny-arne-naess-nekolik-poznamek-k-zakladateli-hlubinne-ekologie-i>

⁴ OLŠOVSKÝ, Jiří. *Slovník filosofických pojmů současnosti*. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1266-4.

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž.

⁷ VALENTA, Ondřej. *Hlubinná ekologie: stručný přehled vývoje a definice pojmu*. [online]. 26. 12. 2014. Dostupné z: http://www.klaudy.cz/dwnl/200701/04_valenta.pdf

nadřazenost muže nad ženou či nadřazenost evropské kultury nad jinými. Hlubinná ekologie je ve velké míře anti-humanistická a odmítavá vůči karteziánskému pohledu na svět.

Snaží se vytvořit duchovnějším přístupem ke světu a vidět ho v kontextu různých vlivů, například náboženství či filosofie. Chce změnit lidské myšlení a hodnoty a při tom využívá idejí filosoficko-náboženských systémů (křesťanství, buddhismus, hinduismus). Jde hlavně o opozici vůči mělké ekologii, která je vysoce antropocentrická a neschopná problematizovat negativní jevy společnosti jako jsou materialismus, konzumerismus, technický rozvoj a tak podobně.⁸

Výše uvedená definice a přístup hlubinné ekologie ke světu lze vztáhnout na všechny autory, kteří se pod tento směr řadí. Nyní je důležité, jak již bylo předesláno v úvodu této kapitoly, podat definice nejužívanějších pojmů. Ty budou vysvětleny v následující podkapitole.

1.1 Hlavní pojmy

Hlubinná ekologie, která je hlavním tématem této práce, byla definována výše. Nyní je třeba vysvětlit další pojmy, které s ní úzce souvisí. Jedná se o mělkou ekologii, ekologii jako takovou, přístupy jako jsou antropocentrismus, biocentrismus a ekocentrismus.⁹

Naess a další autoři dávají do protikladu k hlubinné ekologii mělkou ekologii, aby poukázali na rozdíl mezi svým přístupem a přístupy ostatních ekologů. Mělká ekologie je považována za protiklad hlubinné ekologie. Ta se zabývá vnitřním vztahem k životnímu prostředí a dá se považovat spíše za duchovní přístup, kdežto mělká ekologie se naopak zaměřuje na řešení konkrétních problémů především technickými prostředky.¹⁰

Příznivci mělké ekologie se snaží nacházet a napravovat chyby, které vznikly hrubým zacházením s přírodou. Většinou pracují ve spolupráci s politickými orgány a jde jim spíše o ekonomicky nenáročná řešení problémů za pomoci technických prostředků. Naopak hlubinná ekologie se o ekonomiku a politiku spíše nezajímá.

Rozdíl mezi mělkou a hlubinnou ekologií byl vysvětlen, ale vyvstává zde otázka: Co je to vlastně ekologie?

---

⁸ BINKA, Bohuslav. *Analýza hlubinné ekologie*. [online]. 25. 12. 2014. Dostupné z: <http://www.larvagrafik.com/files/Analýza%20Hlubinné%20ekologie.pdf>

⁹ Rozdělení pojmů dle NAESS, A. *Ekologie, pospolitost a životní styl: Náčrt ekosofie*. Vydání 1. Tulčík: Abies, 1995. ISBN 80-88699-09-6.; kurz ETIKA [online]. Dostupný z: www.e-learning.fp.tul.cz; [online]. 26. 12. 2014. Dostupné z: http://www.pf.ujep.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=661&Itemid=588

¹⁰ NAESS, A. *Ekologie, pospolitost a životní styl: Náčrt ekosofie*. Vydání 1. Tulčík: Abies, 1995. ISBN 80-88699-09-6

Tento termín jako první definoval Ernest Haeckel roku 1866. Ekologie je biologická věda, jejímž předmětem je soužití a vztah živých organismů s jejich životním prostředím a také vztahem organismů navzájem.¹¹

V širším slova smyslu se ekologie užívá jako ochrana životního prostředí nebo dokonce samo životní prostředí. Užívá se také ve smyslu ideologie environmentalismu ovšem toto použití je velmi nepřesné.

V současnosti existují různá pojetí vztahu k životnímu prostředí, jímž se ekologie zabývá. Jak bylo uvedeno výše, přístupů je mnoho, ale pro tuto práci je důležité především rozdělení přístupů na antropocentrický, biocentrický a ekocentrický.

Antropocentrický postoj zastává tvrzení, že vnitřní hodnotu má pouze člověk a od něj je následně nutné odvozovat hodnoty ostatních živých i neživých věcí. Hlavní důraz je tedy kladen na člověka a jeho zájmy. Za dobré je považováno to, co je dobré pro lidstvo.

Tento postoj chápe přírodu jako zdroj uspokojování lidských potřeb. Její ochrana není důležitá pro ni samu, ale kvůli člověku a budoucím generacím, aby poskytovala zdroje. Soustředí se tedy na trvale udržitelný rozvoj, jehož cílem je ochrana a udržování životního prostředí pro budoucí generace lidí.

Slovo antropocentrismus pochází z řeckého *anthrōpos* (člověk) a *kentron* (střed). Jde o názor, který tvrdí, že člověk je středem universa, měřítkem všeho.

Mezi zastánce antropocentrického postoje se řadí například Annie Dillardová, americká spisovatelka, která klade důraz na nesmyslnost a děsivost přírody a její lhostejnost k utrpení. Tento postoj je znát v jejím díle, například v článku *Plodnost* uvedeném v knize Erazima Koháka:

„...jsme morální bytosti, ale v nemorálním světě. Svět, který nás odkojil, je přišera nedbající toho, zda žijeme nebo umíráme, ani toho, zda ničí sama sebe. Svět je neměnný a slepý, je to lhostejný robot naprogramovaný k zabíjení. My jsme svobodní a vidoucí; jen se snažíme na každém kroku překonat jej důvtipem, abychom zachránili vlastní kůži.“¹²

Dillardová vidí přírodu jako nelidskou a zastává tvrzení, že teprve s člověkem vstupuje do světa láska a schopnost pečovat. Člověk je pro ni mírou všech věcí, což odpovídá principům antropocentrismu.

¹¹ [online]. 26. 12. 2014. Dostupné z:

http://www.pf.ujep.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=661&Itemid=588

¹² KOHÁK, Erazim et al. *Závod s časem: Texty z morální ekologie*. Praha: Torst, 1996. ISBN 80-85639-70-X. s. 65

Protikladem antropocentrismu je biocentrismus. Jde o holistické přesvědčení, které říká, že příroda je živá a má hodnotu sama o sobě a člověk je její vnitřní součástí. Přírodní svět zde není proto, aby sloužil člověku jako nástroj uspokojení jeho potřeb, nýbrž má vlastní, vnitřní hodnotu. Člověk je dle této teorie chápán jako součást přírody a nikoli jí nadřazen. Všechny organismy mají právo na existenci a mají být uznány jako účel a nikoli jako prostředek. Tento postoj proto klade důraz na život a jeho zachování, jelikož to je nejvyšší hodnota, kterou je třeba chránit. Příroda je hodnotná sama o sobě a ne podle její prospěšnosti pro lidstvo.

Mezi příznivce biocentrického postoje patří například Albert Schweitzer, který se jím zabývá ve svých dílech, z nichž nejvýznamnější je kniha *Filosofie kultury (Kulturphilosophie)*, v níž se přímo zabývá etikou úcty k životu.

„Opravdu etický je člověk jen tehdy, když poslouchá naléhavý příkaz pomáhat všemu živému, jemuž může prospět, a přímo se hrozí mu škodit. Neptá se nakolik si ten nebo onen život svou hodnotou zaslouží jeho účast... Život je mu svatý sám o sobě.“¹³

Z ukázky jasně vyplývá Schweitzerův názor na přírodu a především život, o němž je třeba pečovat a chránit je a člověk má vůči nim jistý závazek.

Z myšlenek biocentrismu vychází i hlubinná ekologie, která vlivem tohoto přístupu zastává tvrzení, že člověk se má s přírodou vnitřně ztotožnit a ocenit její vlastní hodnotu a nikoli užitek, který z ní plyne.

Určitým vyhocením biocentrických názorů je postoj, který se nazývá ekocentrismus. Jedná se o názor, který tvrdí, že důležitější, než zachování života konkrétního jedince je zachování života jako celku. Důležitá je stabilita ekosystému planety a k rovnováze patří i smrt, a pokud je nutná pro zachování harmonie celku, tak je oprávněná. Důraz je tedy kladen na potřeby celku a nikoli jedince, z toho vyplývá, že i tento postoj je proti antropocentrismu.

Z tohoto přístupu vychází James Lovelock a jeho teorie Gaia:

„...zdraví Země [se mi] jeví jako prvořadé, jelikož naše přežití naprosto závisí na zdraví planety.“¹⁴

Pro Lovelocka je Země jako celek důležitější než jedinec a jeho potřeby. Teorie Gaia ukazuje, že planeta je schopna přežít i bez člověka. Touto teorií se tato práce bude ještě zabývat. Jak je vidět z ukázky, v souladu s principy ekocentrismu považuje za důležité stabilní

¹³ KOHÁK, Erazim et al. *Závod s časem: Texty z morální ekologie*. Praha: Torst, 1996. ISBN 80-85639-70-X. s. 23

¹⁴ LOVELOCK, James Ephraim. *Mizející tvář Gaii: Poslední varování*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2118-2. s. 36

fungování celku a dále klade důraz na úzký vztah všech jeho částí, čímž navazuje na hlubinnou ekologii a myšlenky Arne Naesse, kterému je věnována následující podkapitola.

1.2 Arne Naess

Arne Dekke Eide Naess je pravděpodobně nejvýznamnější norský filosof 20. století. Narodil se 27. ledna 1912 v bohaté měšťanské rodině, která žila poblíž Osla. Jeho otec zemřel v Naessově brzkém věku a jeho matka se o něj příliš nestarala. Byla mu přidělena chůva Mina, k níž si Arne vytvořil silnou citovou vazbu, a právě kvůli tomu musela chůva rodinu opustit. Od té doby nedokázal nikoho konkrétního milovat, a proto vytvořil myšlenku lásky ke všemu.¹⁵ Svému problému milovat konkrétní osobu a vytváření určité distance vůči lidem dal název *Panzercharakter*.¹⁶ Měl také staršího bratra Erlinga Naesse, který byl obchodníkem, dále bratra Ragnara a sestru Kiki. Ostatní sourozenci zemřeli.

Arne měl vztah k přírodě už od útlého mládí, a proto propadl horolezectví. Hory pro něj byly něčím výjimečným, až posvátným, zde získával inspiraci.

„Když mi bylo patnáct, tak vytrvale jsem škemral, až mi dovolili, abych se úplně sám vypravil do nejvyššího norského pohoří Jotunheimen... Výsledkem toho týdne bylo, že jsem si pevně vštípil jakýsi vnitřní vztah existující mezi horami a horaly, určitou velikost a čistotu, soustředění na základní věci, soběstačnost, a v důsledku toho pohrdání přepychem a vším složitým...“¹⁷

Jelikož měl dobré finanční zázemí, získal velice kvalitní vzdělání. Studoval filosofii, matematiku a astronomii na univerzitě v Oslu. Měl také zájem o další okruhy, například ekonomii, psychologii a sport. Své filosofické názory poprvé utvářel pod vlivem norských myslitelů Heralda Hoffdinga a Andrease Winsnese.¹⁸

Ve svých 21 letech odjel do Vídně, kde se setkal s názory a myšlenkami Vídeňského kroužku, který ho v jeho příštích krocích velice ovlivnil. Podstupuje zde také psychoterapii

---

¹⁵ BINKA, Bohuslav. *Rozporuplný Arne Naess: několik poznámek k zakladateli hlubinné ekologie*. [online]. 29. 1. 2015. Dostupné z: <http://www.czp.cuni.cz/envigogika/index.php/cz/recenzovane-clanky/2007/20072/120-rozporuplny-arne-naess-nekolik-poznamek-k-zakladateli-hlubinne-ekologie-i>

¹⁶ BINKA, Bohuslav. *Analýza hlubinné ekologie*. [online]. 25. 12. 2014. Dostupné z: <http://www.larvagrafik.com/files/Analýza%20Hlubinné%20ekologie.pdf>

¹⁷ NAESS, Arne. *Ekologie pospolitost a životní styl: Náčrt ekosofie*. Vydání 1. Tulčák: Abies, 1995. ISBN 80-88699-09-6. s. 15-16

¹⁸ BINKA, Bohuslav. *Analýza hlubinné ekologie*. [online]. 25. 12. 2014. Dostupné z: <http://www.larvagrafik.com/files/Analýza%20Hlubinné%20ekologie.pdf>

u Dr. Eduarda Hitschmana. Poté odcestoval do Spojených států, kde se setkal s empirickou psychologií a byl svědkem pokusů na krysách.¹⁹

V roce 1939 se stal profesorem filosofie na Univerzitě v Oslu, čímž získal titul nejmladšího univerzitního profesora v Norsku. Zde působil do svých 41 let.

Významným mezníkem je rok 1968, kdy odmítl neomarxismus a začal se hlásit k myšlenkám Mahátmy Gándhího a Barucha Spinozy. Od té doby se zabýval obhajobou své filosofie a psaním článků jako reakcí na kritiku jeho hlubinné ekologie.

Od roku 1970 se stal velkým aktivistou za životní prostředí, i když již mezi léty 1940-1955 byl účastníkem mírového hnutí a příznivcem zelené politiky. Byl také kandidátem za stranu zelených. Angažoval se v různých otázkách životního prostředí, účastnil se protestů i demonstrací.

Byl také velkým cestovatelem. Díky založení hlubinné ekologie pořádal přednášky po celém světě. Propagoval názor, že lidé musí pochopit, že planeta je živým systémem, o který se musí pečovat.

„Země nepatří lidem.“²⁰

Roku 1973 se seznámil s Kit-Fai, jež se stala jeho životní partnerkou a také se zasloužila o rozšíření myšlenek hlubinné ekologie.

Arne Naess zemřel 12. 1. 2009 ve věku 96 let. Bill Devall na to vzpomíná ve svém článku:

„Měl státní pohřeb. Účastnil se ho korunní princ Norska, který zastupoval krále. Pohřeb byl vysílán Norskou národní televizí, jelikož [Naess] byl považován za norského národního hrdinu.“²¹

V České republice Naessova filosofie ovlivnila několik lidí. Myšlenka morální odpovědnosti člověka za své jednání vůči přírodě měla vliv na Erazima Koháka a jeho dílo, dále

---

¹⁹ MATUŠÍK, Jakub. *Kořeny hlubinné ekologie: Myšlenkové základy filosofie Arne Naesse a jejich spojitost s Vídeňským kruhem, psychoanalýzou a empirickou psychologií.* [online]. 23. 1. 2015. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/211952/fss_m/. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Bohuslav Binka.

²⁰ Vlastní překlad z anglického originálu: „The earth does not belong to humans“ [online]. 20. 2. 2015. Dostupné z: <http://enviroethics.org/tag/arne-naess/>

²¹ Vlastní překlad z anglického originálu: „He was given a State funeral. The Crown Prince of Norway represented the King at the funeral. The funeral was broadcast on Norwegian national TV because he was considered a national hero in Norway.“ [online]. 20. 2. 2015. Dostupné z <http://enviroethics.org/tag/arne-naess/>

na Josefa Šmajse, který si v této souvislosti vytvořil vlastní systém, Zdeňka Neubauera či Petra Jemelku nebo Marii Skýbovou²².

Erazim Kohák a Hana Librová interpretují Naesse jako kritika současné západní civilizace a jejího směřování. Kohák zastává tvrzení, že Naess pro své filosofické názory čerpá především z Husserla a křesťanství a Hana Librová tvrdí, že jde o vliv Východu a jeho nauk a Aldo Leopolda. Naess sám sebe představuje jako postavu hlubinné ekologie a své názory jako určitý soubor postojů, s nimiž se ztotožňují i další autoři hlubinné ekologie. Všeobecně je Naess považován za zakladatele hlubinné ekologie.

Dílo

Arne Naess byl také velmi plodným autorem a své myšlenky vložil do několika děl. K sepsání jeho díla ho pravděpodobně inspirovali horolezectví a jeho láska k přírodě. Roku 1951 vydává svou knihu *Interpretation a Preciseness (Interpretace a přesnost)*, jež je jednou z jeho hlavních filosofických děl.

Zabýval se také empirickou sémantikou a vyvinul empirickou metodu analýzy jazyka. Aplikoval teorii množin na problematiku interpretace.

Roku 1958 založil filosofický časopis *Inquiry*. V Norsku největší úspěch sklídila kniha *Životní filosofie*, jež vyšla v roce 1998. Dále pak kniha o Baruchu Spinozovi – *Svobodný člověk*, která se dočkala vydání roku 1999 a mnoho čtenářů také získala publikace Gándhí (2000).

Nejvíce ho však proslavila kniha *Ekologie, společnost a životní styl*, která byla vydána roku 1976. Ta mu získala velké množství příznivců. David Orton o něm ve svém článku napsal:

„Jeho hlubinně-ekologické spisy mi pomohli nasměřovat můj život k zelené a environmentální aktivitě [...]. Jeho životní dílo jeho smrt zůstane v myšlenkách těch, kteří jím byli inspirováni [...].“²³

Dalším vlivem, který Naessova filosofie měla, se práce bude zabývat v následující kapitole.

---

²² [online]. 23. 1. 2015. Dostupné z: <http://www.sedmagerace.cz/text/detail/proc-brat-moralni-ohledy-na-prirodu>

²³ Vlastní překlad z anglického originálu: „His deep ecology writings helped orient my life as a green and environmental activist... His life's work and his death will be thought about by those who have been inspired by him...“ [online]. 20. 2. 2015. Dostupné z <http://enviroethics.org/tag/arne-naess/>

1.3 Naessova hlubinná ekologie

Naessova filosofie odkazuje k různým rovinám. V hlavní linii hlubinné ekologie lze nalézt myšlenky nejen ekologického charakteru, ale též ontologické, etické a gnoseologické. Z jeho lásky k přírodě postupně vznikaly ekologické názory, které reagovaly na narůstající znečištění, ale Naess šel dále a vytvořil ucelený koncept, který se zabývá poznáním přírody jako celku a přednesl návrh norem, kterými by se člověk ve vztahu k přírodě měl řídit. Arne Naess tak vytvořil svůj vlastní filosofický koncept hlubinné ekologie a to *Ekosofii T*, i přesto je však v jeho díle patrný vliv různých filosofů a směrů.

Naesse ovlivnili především tři osobnosti – Baruch Spinoza, Peter Zapff a Mahátma Gándhí – a to v postoji k přírodě, v odporu k násilí, v kritice moderní společnosti a v prosazování intuice a ne-racionality poznání. Jsou proti Západu, proti racionalismu a proti osvícenským zásadám.²⁴

Ze Spinozovy filosofie Naess převzal především myšlenku živé přírody a jeho racionalistický pohled na svět. Peter Zapff, s nímž se Naess seznámil v Norsku jako se svým učitelem, ovlivnil Naesse především jeho proti-společenskými názory a nasměroval ho k přírodnímu světu. Zapffův odpor k životu Naess přetransformoval do dualismu osobního Já a vyššího Já.²⁵ Nejvýznamnějším vlivem na Naessovu filosofii je však Gándhí, především kvůli kritice moderní západní společnosti.

V Naessově díle je patrné také ovlivnění Vídeňským kroužkem, především Rudolfem Carnapem, Moritzem Schlickem, Friedrichem Waismannem a Heideggrem. To se projevuje především v jeho konceptu „ekologického Já“, které je v protikladu k osobnímu Já.²⁶ Ve Vídni přijímá myšlenky anti-fašismu, anti-nacionalismu a anti-materialismu a především myšlenku pasivní rezistence (nepřímý boj s násilím).

Věnoval se také psychoanalýze, ale u té příliš dlouho nezůstal, jelikož nedostačovala jeho snahám o reformu západní společnosti. Její působení na jeho dílo je proto nepatrné.

1.3.1 Ekosofie T

Arne Naess je považován za zakladatele hlubinné ekologie a ekosofie. Zavedl pojem *deep ecology*²⁷, který poprvé uvedl v časopise *Inquiry* roku 1973.²⁸ I přesto však jeho hlubin-

---

²⁴ BINKA, Bohuslav. *Analýza hlubinné ekologie*. [online]. 25. 12. 2014. Dostupné z: <http://www.larvagrafik.com/files/Analýza%20Hlubinné%20ekologie.pdf>

²⁵ Tamtéž.

²⁶ BINKA, Bohuslav. *Rozporuplný Arne Naess: několik poznámek k zakladateli hlubinné ekologie*. [online]. 29. 1. 2015. Dostupné z: <http://www.czp.cuni.cz/envigogika/index.php/cz/recenzovane-clanky/2007/20072/120-rozporuplny-arne-naess-nekolik-poznamek-k-zakladateli-hlubinne-ekologie-i>

²⁷ Český hlubinná nebo hluboká ekologie.

²⁸ VALENTA, Ondřej. *Hlubinná ekologie: stručný přehled vývoje a definice pojmu*. [online]. 26. 12. 2014. Dostupné z: http://www.klaudyancz/dwnl/200701/04_valenta.pdf

ná ekologie není převratnou novinkou, jedná se spíše o vyústění jeho dřívějších postojů a názorů, životních vlivů i působení jiných autorů.

Naess vytvořil svůj vlastní hlubinně-ekologický postoj, který nazval *ekosofie T*. Jedná se o filosofický systém, který tvrdí, že člověk má osobní vztah k přírodě a životnímu prostředí. Ekosofie je tedy určitý systém norem, jedná se o osobní hodnotový systém a člověk se jím řídí při tvoření vlastních rozhodnutí, důležité je, že je vztažen k ekologii. Naessova vlastní *ekosofie T* klade důraz na seberealizaci ve smyslu pochopení vnitřního vztahu vlastní osoby a okolního světa. T v názvu je symbolem jeho srubu *Tvergastein*²⁹ v horách. Zde je patrný vliv jeho lásky k horolezectví a zároveň ukazuje věrnost přesvědčení o osobním vkladu. Svými stanovisky se zabývá především v knize *Ekologie, pospolitost a životní styl: Náčrt ekosofie*.

Naess *ekosofii T* pojímá jako určitý základ hlubinné ekologie, který je nutné přijmout za své a zvnitřnit si jeho teze, pak lze porozumět i zásadám hlubinné ekologie. Nejde pouze o teorii, ale také o druh ekologického hnutí, tedy o praxi. Naess však netvrdí, že jeho pojetí hlubinné ekologie je to jediné správné a směřodatné, naopak klade důraz na mnohost alternativ, tedy na to, že si každý člověk má vytvořit svůj vlastní koncept, jelikož ten Naessův je jedním z mnoha správných výkladů. Jeho dílo popírá tvrzení, že existuje jeden jediný výklad hlubinné ekologie.³⁰

„...každý z nás si může vytvořit svou vlastní ekosofii (A,B,C...). Měli bychom sice se závěry ekosofie více méně souhlasit, ale není nezbytně nutné, abychom přijali veškeré dedukce.“³¹

Naess tím poukazuje na to, že každý jednatel si má vytvořit vlastní vztah k přírodě, vlastní ekosofii, založenou na etických či náboženských principech, které si sám a svobodně zvolí. Individuální normy jsou tedy velice důležité, jelikož podstatou ekosofie je rozdílnost hodnotových žebříčků lidí. Naess považuje tuto rozmanitost názorů pro hlubinnou ekologii za velmi důležitou. Jeho snahou je sjednotit lidi s různými přesvědčeními za společným cílem, ochranou přírody.

---

²⁹ MATUŠÍK, Jakub. *Kořeny hlubinné ekologie: Myšlenkové základy filosofie Arne Naesse a jejich spojitost s Vídeňským kruhem, psychoanalýzou a empirickou psychologií* [online]. 23. 1. 2015. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/211952/fss_m/. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Bohuslav Binka.

³⁰ [online]. 25. 12. 2014. Dostupné z: <http://www.skandinavskydum.cz/13-dil-rubriky-slavne-osobnosti-severu-arne-naess>

³¹ NAESS, Arne. *Ekologie pospolitost a životní styl: Náčrt ekosofie*. Vydání 1. Tulčák: Abies, 1995. ISBN 80-88699-09-6. s. 15-16.

Ve své vlastní filosofii definuje principy a normy, které zastává on sám a také naznačuje, že ekologická krize již započala a snaží se proto podat nové řešení problémů. To spočívá ve vnitřní změně lidských hodnot a chování vůči přírodě. Považuje člověka za součást přírody a tvrdí, že pokud ničíme přírodu, ničíme tím sami sebe.

„Člověk vynalézavě přežívá i v nepříznivých podmínkách, a přesto se chová sebedestruktivně.“³²

1.3.2 Principy a normy hlubinné ekologie

Hlubinná ekologie Arne Naesse vzniká jako reakce na směřování západní civilizace a je snahou o hlubší přístup k přírodě. Snaží se vytvořit jednotný filosoficko-náboženský názor, jehož hlavním bodem je přežití přírody a tedy i člověka. Filosofická ekologie má být hluboká v tom smyslu, že jde k základu věci týkající se západní civilizace, která předpokládá, že smyslem života je stupňování hmotné spotřeby.³³

Charakteristickým rysem hlubinné ekologie je odmítnutí hranice mezi člověkem a přírodou a přijetí myšlenky jednoty všeho, co se vyskytuje v přírodě. Tím se staví proti antropocentrismu, který je zakotven v myšlení západního světa. Uznání jednoty všeho živého a neživého je ústředním bodem hlubinné ekologie. Naše vlastní identita souvisí s přírodou a je proto nutné hledět sám na sebe jako na její součást. Toto relační pojetí světa chápe člověka jako neoddělitelnou součást přírody a Naess jej nazývá teorie Gestaltů.

Gestalt je definován jako celek částí a zároveň k těmto částem zaujímá zvláštní vztah.³⁴ Naess mluví o gestaltech nižšího a vyššího řádu, čímž vzniká jejich hierarchie. Tyto gestalty se vzájemně ovlivňují a jejich vlivy mohou přesahovat do všech směrů. To ukazuje na vzájemnou provázanost všech entit a součástí světa.

Důležitým rysem je také koncept podvojného dualismu³⁵. Jedná se v první řadě o rozdělení světa na reálné jsoučno, které je reprezentováno přírodou a jde tedy o přirozený svět, a na civilizaci, která je považována za cosi umělého, lidského. Tuto myšlenku dělení světa na zdání a pravou realitu přebírá od Gándhího.

Příroda má podle principů hlubinné ekologie vždy vyšší hodnotu než civilizace a jsou s ní spojeny kladné emoce. Jedná se o příklon k ženskému, hlubinnému, tajemnému a emocionálnímu. Naopak civilizace a lidské výtvořry jsou chápány negativně.

³² NAESS, Arne. *Ekologie pospolitost a životní styl: Náčrt ekosofie*. Vydání 1. Tulčík: Abies, 1995. ISBN 80-88699-09-6. s. 15-16. s. 262

³³ KOHÁK, Erazim et al. *Závod s časem: Texty z morální ekologie*. Praha: Torst, 1996. ISBN 80-85639-70-X.

³⁴ NAESS, Arne. *Ekologie pospolitost a životní styl: Náčrt ekosofie*. Vydání 1. Tulčík: Abies, 1995. ISBN 80-88699-09-6. s. 15-16.

³⁵ BINKA, Bohuslav. *Analýza hlubinné ekologie*. [online]. 25. 12. 2014. Dostupné z: <http://www.larvagrafik.com/files/Analýza%20Hlubinné%20ekologie.pdf>

Dualismus se v Naessově koncepci neprojevuje pouze jako rozdělení dvou světů. Dále rozděluje citové, emoční a duchovní Já a racionální, vědecké „já“. Metafyzické, duchovní Já (jako Gándhího *átman*) představuje všezahrnující a jedinou skutečnost a ve své vlastní podstatě je duchovní a emocionální. Metafyzické Já ale zároveň předpokládá existenci protikladného „já“. První dualismus je vnější formou druhého dualismu.

Člověk pak následně stojí před volbou mezi úzkým „já“ a širokým, metafyzickým Já. Jedná se o zvolení rozšíření a prohloubení nás samých, které vede přes široké Já, čehož lze dosáhnout pouze identifikací. Právě ono zvolení širokého Já umožní dlouhodobou ochranu přírody, jelikož mezi Já a přírodou existuje velice úzké spojení.

Naess se staví do opozice proti klasické představě člověka jako pána a vlastníka přírody a především se vymezuje proti představě materiálního individua, který je v protikladu vůči přírodě. Proti tomu klade Já, které je jednotné a lze si ho představit jako hinduistický *átman*. Já se rozvíjí od sociálního, přes ekologické Já až k metafyzickému. Toto Já v sobě zahrnuje ve své konečné podobě všechny živé a neživé bytosti, ekosystém, svět i kosmos. Člověk má usilovat o pochopení svého Já, které z něho vychází a obklopuje ho. Ekologické Já je jistým druhem hledání pravé cesty k přírodě. Pokud bude naše Já v harmonii a vzájemném vztahu s ostatními bytostmi, pak při vyjadřování lásky není nutné postulovat dogmata ekologické etiky.³⁶ V ekosofii hraje důležitější roli ontologie, nikoliv etika. Celý Naessův systém je ontologický, ale zároveň má vést ke změně chování. Naess ovšem neříká, jak k rozšiřování Já dochází, ovšem tvrdí, že se jedná o ontologický proces, který nazývá identifikace neboli ztotožnění.

Identifikace není racionální proces, vede k potlačení diference mezi ego a alter, jedná se o uvědomění, že části přírody jsou součástí nás samých.³⁷ Pomocí ztotožnění může člověk dosáhnout seberealizace, splynutí a jednoty se vším živým i neživým. Jde o jistý prvek návratu k mýtickému pojetí světa. Mýtické myšlení je totiž gestaltové a je charakteristické svým zakotvením v emocích a iracionalitě.

Hlubinná ekologie požaduje niterné ztotožnění s veškerým životem.³⁸ Ztotožněný člověk bude následně přirozeně bojovat za záchranu planety a života vůbec. Uvědomí si, že život je ve své podstatě jeden celek, že rostliny a zvířata mají jako člověk právo na rozvoj a seberealizaci, právo na život. To je univerzálním právem a platí pro všechny životní formy. Člověk

---

³⁶ BINKA, Bohuslav. *Analýza hlubinné ekologie*. [online]. 25. 12. 2014. Dostupné z: <http://www.larvagrafik.com/files/Analýza%20Hlubinné%20ekologie.pdf>

³⁷ NAESS, Arne. *Ekologie pospolitost a životní styl: Náčrt ekosofie*. Vydání 1. Tulčík: Abies, 1995. ISBN 80-88699-09-6. s. 15-16.

³⁸ Tamtéž.

tedy nemá výsadní postavení, vše má rovné právo žít. Prostřednictvím ztotožnění lze postupně zakusit vyšší úroveň jednoty s veškerým životem.³⁹

Identita jednotlivce se tak rozvíjí pouze pomocí interakce s organickým a anorganickým prostředím. Pomocí ztotožnění se člověk zapojí do celku přírodního světa a dojde následně k seberealizaci. Změní se jeho vidění a chápání světa a převezme hodnoty a potřeby ostatních částí celku, zvnitřní si je.

Sám pojem seberealizace vychází ze Spinozova pojmu sebezáchova, což je princip, který předpokládá rozvinutí egoistického „já“ v široké Já, které je sdílené se všemi lidmi. Naess z tohoto pojmu vychází a posouvá ho ve směru ztotožnění člověka se vším, co je živé.

U procesu seberealizace se nejedná o zaměření sama na sebe, ale o rozplynutí individuálního „já“ ve velkém Já. Identita jednotlivce je totiž rozvíjena pouze v úzkém vztahu s přírodou a světem. Jedná se o určitý přechod od části k celku, o trvalé ztotožnění, které vede k užšímu kontaktu s přírodou.

Seberealizace nemá konkrétní hranice, někteří lidé se ztotožňují například s Matkou Zemí, ale Naess preferuje termín ekosféra, jelikož ho považuje za širší definici života.

To následně souvisí s jeho tezí o celkové rovnosti všeho, co je živé. A z toho též plyne hluboký vztah, který vzniká onou jednotou se všemi životními formami. Všechny organismy mají sami o sobě stejnou hodnotu a i přesto, že hodnoty jsou vytvářeny člověkem, tak on sám nemá právo přiřazovat entitám vyšší či nižší hodnotu. Člověk má odpovědnost k ekosféře, a i když má jisté potřeby, které je nutné naplňovat, tak je důležité k nim přistupovat zodpovědně a uspokojovat jen to, co je nutné pro přežití. Člověk nesmí omezovat přírodu samotnou, může pouze omezovat sám sebe a zmenšit své zasahování do přírody.

Jde o to myslet primárně na přírodu a dát jí větší důležitost než lidským potřebám a jejich naplňování. Důležité je dosáhnout jednoty s přírodou a uvědomit si, že ona není vně člověka, ale je jeho přesažením. Život je jedním celkem a člověk má předpoklady tuto jednotu pochopit a ocenit své vztahy k ostatním životním formám i celé planetě. V tomto nelze podceňovat určitou jedinečnost lidského druhu. Specifickou vlastností člověka je vědomé vnímání toho, že i další živé bytosti mají potřebu seberealizace a je k nim proto nutné přistupovat se zodpovědností.

Naess svou ekofosofií navrhuje nový způsob vnímání skutečnosti. V procesu poznávání vychází z gestaltového pojetí reality, tedy ze vzájemné propojenosti všeho na světě. Naess a další hlubinní ekologové proto kladou důraz na neracionální formy poznávání. Jedná se o intuici, vcit'ování, souznění a iracionální volbu, které jsou jediné, pravé formy poznání svě-

---

³⁹ KOHÁK, Erazim et al. *Závod s časem: Texty z morální ekologie*. Praha: Torst, 1996. ISBN 80-85639-70-X.

ta. Tím se staví proti racionalitě. Zastává tvrzení, že emocionální vlastnosti existují objektivně jako součástí Já. Hodnotu přírody tak určíme vcítěním a ztotožněním.⁴⁰ To je jediná správná forma poznání, pouze mimo-racionální ztotožnění a naopak špatná je racionalita. Svět, který poznáváme racionálně jako reálný, není skutečný. Skutečný je jen svět metafyzického Já.

Zde se u Naesse objevuje jistý prvek lhostejnosti k reálnému světu. Naess říká, že identifikace skrze sebelásku a následně skrze lásku k hlubšímu Já bude v ochraně přírody mnohem užitečnější než altruismus.⁴¹ Vytváří tak protiklad mezi ochranou přírody jako hlubokým zájmem člověka a oním altruismem, který znamená, že ego obětuje své zájmy ve prospěch druhých. To tedy znamená, že základní motivací ega je povinnost. To je považováno za problém, jelikož člověk je schopen milovat z povinnosti pouze velmi omezeně, spíše vůbec. Člověk si tedy musí niterně uvědomit svou svázanost s ostatním životem, ztotožnit se s ním, aby pak více a snáze pečoval o přírodu. Naše „já“ jsou pouze částice, jen součásti něčeho nesmírného a nelze je izolovat od celku. Vše je vzájemně propojeno a člověk je toho součástí, nezaujímá výsadní postavení v koloběhu života, je jeho neoddělitelným prvkem, a proto musí přestat bojovat proti přírodě a přestat tak ničit nejen ji, ale i sám sebe.

Všechny tyto Naessovy myšlenky a názory, ať již původní či převzaté, měly velký vliv na mnoho dalších autorů, o čemž pojednává následující podkapitola.

1.3.3 Další vliv hlubinné ekologie

Arne Naess je velmi rozporuplný autor. V jeho filosofických názorech se mísí příklon k fundamentalismu a hodnoty humanismu a plurality, což je vidět v některých jeho dílech a člancích. I v jeho postoji k moderní společnosti je znát jeho ambivalentní charakter. Je vývojem evropské civilizace velmi zklamán a kritizuje ji, ale zároveň se od ní nedokáže plně distancovat.⁴²

Od Naessova působení se hlubinná ekologie stává stále populárnější, nejen díky jeho publikacím, ale také díky jeho přednáškám, s nimiž cestuje po světě. Mezi největší propagátory Naessových myšlenek koncem 70. let lze zařadit George Sessionse a Billa Devalla.⁴³ Svými názory opřenými o Naessovu koncepci se snažili zaútočit na materialismus společnosti a změnit sociální skutečnost. Oba publikují množství článků, v nichž odkazují k Naessovi, jedná se například o články *Reformist Environmentalism* a *The Deep Ecology Movement*. Zabývají se v nich kritikou západní filosofie, která se ekologií vůbec nezabývá a soustřeďuje se spíše na otázky o člověku.

---

⁴⁰ BINKA, Bohuslav. *Analýza hlubinné ekologie*. [online]. 25. 12. 2014. Dostupné z: <http://www.larvagrafik.com/files/Analýza%20Hlubinné%20ekologie.pdf>

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž.

Jak je vidět, Naessovi názory získali mnoho příznivců nejen z řad akademiků a inteligence, ale také u radikálních ekologických a jiných aktivistů.

I přes svou popularitu se však hlubinná ekologie setkala s kritikou ze stran zastánců vědy a antropocentrismu. Naess tuto kritiku své koncepce přijímá, ale nijak na ni nereaguje a ani necítí potřebu svůj postoj měnit či opustit. Jeho filosofické názory mají ovšem dalekosáhlé důsledky například oslavování nemoci imunitního systému AIDS či jaderné války, což souvisí s jeho návrhem na snížení počtu obyvatel planety.

Kritika hlubinné ekologie se objevuje i ze strany feminismu („ekofeminismus“), i přes to, že spolu mají některé prvky společné jako například snahu o přehodnocení mezilidských vztahů a vztahů k přírodě či obhajování intuice jako nejlepšího způsobu poznávání reality. Feministická kritika se soustřeďuje především na androcentrismus, jež vidí zakotvený v hlubinné ekologii, a proto požadují její feminizaci. Vidí v Naessově koncepci skrytou mužskou pozici v nahlížení na přírodu a snaží se na to upozornit. Představitelkou „ekofeminismu“ je Deborah Slicer, která ve svém článku *Is there an ecofeminism-deep ecology „debate“?* komentuje myšlenky hlubinné ekologie z pozice ekofeminismu.⁴⁴

Hlubinná ekologie se však i po rozsáhlé kritice v průběhu 90. let nemění, jelikož má stále více příznivců. Velký vliv na tento směr měli Bill Devall a aktivista Dave Foreman, který se angažuje v akcích za záchranu lesů a divoké přírody.⁴⁵ Bill Devall byl ekologický sociolog a univerzitní učitel, který byl velmi ovlivněn myšlenkami Arne Naesse. Své názory formuloval mimo jiné v knize *Deep Ecology: Living as if Nature Mattered* (1985), která se stala jedním z klasických textů hlubinné ekologie.

Devall souhlasí s tezí, že Já není pouhou věcí, ale že je prostředkem k objevení jistého absolutna. Procitnutím Já se postupně stáváme součástí světa. Pokud objevíme své ekologické Já, pak budeme snáze hájit to, s čím se ztotožňujeme, tedy přírodu. Prospěch, který pak následně plyne z ochrany přírody, spatří člověk až po ztotožnění se životním prostředím, až nalezne lásku k sobě a lásku prohloubeného Já. Proto pak zastánci hlubinné ekologie bojují zejména za ochranu organismů žijících ve svém přirozeném prostředí neovlivněném člověkem. Proto pak průmyslovou civilizaci chápe Devall jako ohrožení Já.

Dave Forman zastává radikálnější tvrzení *Země především!*⁴⁶, tím se staví proti technologii a industriální společnosti. Inspiruje se Naessem a klade důraz na emocionální, intuitivní a ženský způsob myšlení. Považuje za nutné vrátit se k mysli, která je součástí celé Země.⁴⁷

---

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ *Earth First!* je radikální environmentální skupina aktivistů, která se snaží chránit místa s dosud nedotčenou přírodou.

Podle Formana všechny problémy na Zemi zapříčinili lidé, nejde pouze o znečištění, ale také o problém přelidnění. Staví se tak silně proti antropocentrismu a člověku vůbec a nahrazuje ji ideou biocentrismu. Vše má vlastní bytostnou hodnotu a člověk není měřítkem všech věcí. Nelze určovat hodnotu věci dle její užitečnosti pro lidstvo, věci existují samy o sobě a ne kvůli lidskému uspokojování potřeb. Za skutečný svět považuje přírodu a nikoli město a civilizaci.

Proti antropocentrismu se též staví John Seed, který zastává tvrzení, že je špatné považovat člověka za nadřazeného ostatním druhům. John Seed, známý svou knihou *Myslet jako hora* (*Thinking like a mountain: towards and council of all being* 1988), tvrdí, že se jedná pouze o lidský šovinismus, o názor, že člověk je hierarchicky nejvyšším stvořením, zdrojem hodnot a měřítkem všech věcí.⁴⁸ Pokud si však člověk uvědomí své antropocentrické sebezbožňování, zbaví se odcizení od světa a změní svůj vztah k ostatním druhům. Stejně jako Naess zastává myšlenku ztotožnění s veškerým životem a dále tvrdí, že rozlišování živého a neživého je pouze lidským konstruktem. Vše je život a hlavní je změnit náš vztah k němu, změnit především naše vědomí.

Arne Naess se zabýval též kritikou moderní společnosti a technického pokroku, v nichž viděl příčinu změny orientace člověka z cílů na prostředky. Na toto reaguje autor Edward Goldsmith, který je vydavatelem časopisu *The Ecologist*, známý svým odporem k industriální společnosti a silnou sympatií k hodnotám a životu domorodých lidí. Goldsmith popisuje neudržitelnost současného stavu světa a tvrdí, že lidstvo se nachází v krizi kvůli modernismu založeném na paradigmatu vědy, která klade důraz na racionální poznávání světa. Základem modernismu je myšlenka, že člověk je nejvyšší hodnotou vůbec a Goldsmith se proti tomu ostře vymezuje. Tvrdí, že modernismus brání člověku v poznání pravých hodnot, a že vede lidstvo ke katastrofě. Je proto nutné vzdát se vědy a nahradit ji jiným způsobem poznávání.

Věda „*poměřuje svou úspěšnost mírou souladu se svými základními pravdami, se svým virtuálním světem.*“⁴⁹ Goldsmith tvrdí, že věda lidem předkládá falešnou konstrukci pravdy a poukazuje na to, že nevědecká tvrzení spíše a lépe udržují rovnováhu mezi člověkem a přírodou.

Goldsmith se nevynechává pouze vůči vědě a modernismu, ale také kritizuje demokratické zřízení. Tvrdí, že demokracie je zlem a je projevem mentality moderního člověka, který se nechce podrobit přírodním zákonům. Navrhuje nové pojetí společenského řádu, který by

---

⁴⁷ BINKA, Bohuslav. *Analýza hlubinné ekologie*. [online]. 25. 12. 2014. Dostupné z: <http://www.larvagrafik.com/files/Analýza%20Hlubinné%20ekologie.pdf>

⁴⁸ John Seed napsal knihu *Myslet jako hora* ve spolupráci s Arne Naessem.

⁴⁹ BINKA, Bohuslav. *Analýza hlubinné ekologie*. [online]. 25. 12. 2014. Dostupné z: <http://www.larvagrafik.com/files/Analýza%20Hlubinné%20ekologie.pdf>

nahradil stávající moderní uspořádání. Novou společnost charakterizuje život v souladu s přírodou a podřízení se jejím zákonům. Důraz je kladen na intuitivní poznávání, které nahradí vědu a demokracie by měla být nahrazena principem hierarchie. Jedinec se dle Goldsmitha má podrobit celku, jelikož sám nemá žádnou hodnotu. To, co je hodnotné, je celek přírody, to ostatní je bezcenné.

Goldsmith, Seed, Forman a Devall jsou jen jedni z mnoha dalších, kteří se inspirovali pohledem Arne Naesse na svět. Někteří jeho názory přebírají, jiní mění a někteří i vyhrocují do krajností. Jedním z těch, kdo se nechali Naessem a hlubinnou ekologií inspirovat byl také James Lovelock, který vytvořil velice populární teorii s názvem Gaia.

1.4 Teorie Gaia a James Lovelock

Sir James Ephraim Lovelock se narodil 26. července 1919 a je populární zejména díky svému holistickému ekologickému konceptu, který nazval teorie Gaia.⁵⁰

James Lovelock je nejen ekologem, ale též vědcem. Získal titul z chemie, medicíny a biofyziky. Byl též účastníkem vesmírného výzkumu, který srovnával životní podmínky na Marsu a na Zemi. Tato zkušenost ho přivedla k formulování jeho teorie, kterou rozpracoval zejména v 70. letech. Popsal systém, který se chová jako živý organismus, který reaguje na jakékoli planetární změny, k nimž patří zejména klimatické změny, které způsobují nové procesy v celém systému Gaii. Vzhledem k vzájemné propojenosti všech organismů celku mohou mít tyto negativní změny katastrofické důsledky pro celý systém Gaii a tedy i pro lidstvo.⁵¹

Myšlenka o seberegulující planetě vznikla roku 1965 a poprvé ji zmiňuje v díle *Proceedings of the American Astronautical Society* (1968) v článku týkající se atmosféry Země.

„Je-li atmosféra výsledkem biologických pochodů, pak je rozumné se domnívat, že její složky jsou udržovány v optimálním složení pro ekosystém nebo blízko něj. [...] Proto možná není nerozumná úvaha zvážit možnost, že i klima Země je udržováno ve stavu blízko optima pro ekosystém.“⁵²

Myšlenka se zrodila v době hnutí New Age, a proto je vědeckou komunitou považována spíše za výplod tehdejšího způsobu myšlení. Jednalo se především o dobu *hippies*, kteří mimo jiné prosazovali návrat k přírodě a přirozenosti a nebyli v tomto ohledu bráni příliš vážně, proto většina vědců považovala tuto teorii za smyšlenku a nepřisuzovali jí žádnou váhu. Trvalo to dalších několik let, než byla hypotéza Gaia přijata. Uznání se jí dostalo až roku 2001, jelikož podávala vysvětlení, jak je udržována nerovnováha plynů v atmosféře, aby byl na planetě možný život. Teorie Gaia poté začala být více přijímána, i přesto, že ji někteří vědci nepovažují za čistě vědeckou.

Lovelock se při formulaci své teorie opírá o vědecké materiály klimatologů, na jejichž základě předpovídá katastrofické důsledky způsobené změnou klimatu. Zastává přesvědčení, že globální změna klimatu je způsobena lidskou činností, tedy především nadměrným spalováním fosilních paliv a uvolňováním oxidu uhličitého do atmosféry. Na základě toho navrhuje ve svých publikacích několik opatření, které mají zastavit tyto vlivy a zamezit tak případným

---

⁵⁰ Názvu Gaia dal vznik spisovatel William Golding.

⁵¹ LOVELOCK, James Ephraim. *Mizející tvář Gaii: Poslední varování*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2118-2. s. 189

⁵² LOVELOCK, James Ephraim. *Mizející tvář Gaii: Poslední varování*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2118-2. s. 125

katastrofám, pokud již není pozdě. Lovelock se velice negativně staví ke kořistnickým zásahům člověka do přírody bez ohledu na způsobené škody. Právě kvůli tomuto přesvědčení, životním zkušenostem z britských kolonií a vědecké práci pro NASA formuloval svou teorii Gaia.

Gaia je holistická teorie, což znamená, že vše považuje za celek a jen tak se na vše lze dívat. Nelze hledět na systém pouze z hlediska jeho částí, ale je nutno ho vidět jako nedělitelný celek. Proto se tato teorie setkává s nepřijetím, jelikož věda je dnes založená na redukcionismu, systém rozebere na jednotlivé kousky a ty poté zkoumá. To je ale podle Lovelocka špatně, a proto se vydal směrem holismu.⁵³

Koncept Gaia je představa, že biosféra planety Země se chová jako by šlo o jediný organismus. Jedná se o něco živého a pravděpodobně i něco jedinečného ve vesmíru. Gaia je zemský systém, jehož součástí je i biosféra, snaží se udržet konstantní prostředí, které by bylo vhodné pro život. Planetu a vše, co je její součástí, lze považovat za jedinou živou entitu, která je schopna manipulovat s prostředím tak, aby to vyhovovalo potřebám všech složek planety i jí samé.⁵⁴ Nejen lidé, ale všechny organismy jsou nedílnou a spolupůsobící součástí klimatického systému Gaii.

Lovelock chápe planetu jako živou a reagující na změny, které se jí dějí, a ukazuje, jak se začínají tyto reakce na lidskou činnost projevovat. Stále se zhoršující krizí klimatu bude brzy postižen celý svět a planeta se postupně stane neobyvatelnou, jelikož existuje již velice málo míst divoké přírody, která by regulovala chemické a klimatické podmínky, aby byly vhodné pro život. Gaia se postupně přibližuje horkému stavu, který je pro ni dobrý v tom smyslu, že jí zajišťuje budoucí pokračování v regulaci života. Jak se planeta otepluje, zvyšuje se tím účinek skleníkových plynů, které člověk produkuje. Horký stav, do něhož Gaia může přejít je sice pro živočichy nepříjemný, ale neznamená nutně smrt. Jedná se spíše o období uzdravování, kdy se Gaia regeneruje, ale její klima je stále vhodné pro život.

Aby Lovelock demonstroval praktické užití své teorie, sestavil program, který popisuje systém samoregulující se planety osvětlené hvězdou podobné našemu Slunci, na níž byl ekosystém dvou druhů květin. Tento program nazval Svět sedmikrásek (*Daisyworld*).⁵⁵

Tento svět má povrchovou teplotu, která je určována vzájemným vztahem tepla ze Slunce. Toto teplo je pohlcováno či odráženo dvěma druhy sedmikrásek, tmavými a světlými. Program byl spuštěn zářením hvězdy a výdejem jejího tepla, poté začaly na planetě růst

---

⁵³ Holismus je filosofický směr, který klade důraz na neredukovatelnost systému na jeho části. Holismus tvrdí, že celek je více než část a část nabývá svého významu jen ve vztahu k tomuto celku. ([online]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Holismus>)

⁵⁴ LOVELOCK, James. *Gaia: Nový pohled na život na Zemi*. Abies, 1993. ISBN 80-88699-03-7.

⁵⁵ Animace Daisyworld: [online]. Dostupné z: animace <http://kolektif.cz/Liberec/SPF/texty/gaia.swf>

tmavé sedmikrásky, jelikož pohlcují teplo. Sedmikrásky se stále rozšiřovaly, až planeta začala být příliš horká, tehdy začal boj o prostor s bílými sedmikráskami, jelikož odráží teplo a tím planetu ochlazují. Pokud se planeta příliš ochladila, opět začaly růst tmavé rostliny a dále se tento proces cyklicky opakuje. Model měl tedy ukázat, jak se planeta sama reguluje za pomoci organismů, které na ní žijí a zároveň ukázat těsné spojení organismů a jejich vzájemné ovlivňování.

Lovelock pak v závislosti na své teorii vymezuje člověku místo v systému Země. Člověk nemá status vlastníka a pána přírody, není tím, kdo rozhoduje o dění. Podle Lovelocka tu Země není kvůli uspokojování našich potřeb, a když ji nyní měníme k obrazu, který nám vyhovuje, činíme tak na vlastní nebezpečí.⁵⁶

V průběhu dějin jsme se naučili vyhýbat se smrti, jak nejdéle to půjde, tím jsme zasáhli do řádu věcí a znásobili jsme své počty a dnes Zemi již přepĺňujeme. Než jsme objevili technologii, byli jsme jen kořisti, což nás udržovalo v konstantním a udržitelném počtu. Když jsme ale objevili oheň, začali jsme přežívat, neohrožovali náš mikroorganismy v syrové potravě ani velcí predátoři. Tyto události jsou podle Lovelocka příčinou narušení pravidel Gaii a nárůstu populace do obrovských, pro planetu neúnosných rozměrů.

„Stali jsme se pro Zemi infekcí už dávno, někdy když jsme poprvé účelně použili oheň a nástroje, ale dlouhá inkubační doba skončila teprve někdy před dvěma sty lety, když začala průmyslová revoluce – pak se infekce Země stala nezvratnou.“⁵⁷

Jak je vidět, stejně jako Naess a hlubinní ekologové tu Lovelock vidí problém přelidnění, který má vliv na podobu životního prostředí. Považuje lidstvo za chorobu, která sužuje Zemi a ovlivňuje celý její regulační systém. Člověk sám představuje problém, nestojí mimo něj.

Musíme se začít chápat jako součásti společenství jménem Gaia, jako jeden z mnoha druhů a nikoli jako výlučná a výjimečná stvoření. Je nutno pochopit, že člověk je pomíjivým druhem, který má omezenou životnost. Ovšem Lovelock tvrdí, že člověk má i velký potenciál změnit sám sebe díky rozumu a myšlení, ještě se můžeme zachránit a stát se lepšími partnery pro ostatní formy života i pro planetu jako takovou. Zdraví Země by se pro nás mělo stát prioritou, protože přežití lidstva naprosto závisí na zdraví planety. Je nutné zajistit dostatek přírodních ekosystémů, aby planeta měla možnost sama sebe regulovat.

⁵⁶ LOVELOCK, James Ephraim. *Mizející tvář Gaii: Poslední varování*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2118-2. s. 18

⁵⁷ LOVELOCK, James Ephraim. *Mizející tvář Gaii: Poslední varování*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2118-2. s. 174

„Naše současná industriální civilizace je beznadějně nevhodná k přežití na přelidněné planetě s nedostatkem zdrojů, klamaná myšlenkou, že chytré vynálezy a pokrok nám umožní vklouznout do nové imaginární niky. Myslím, že by bylo lepší přijmout a pochopit, jak bídná je šance našeho přežití jakožto jedinců a utěšit se nadějí, že náš druh je nezvykle odolný [...]“⁵⁸

Podle Lovelocka, tedy nelze předpokládat, že pokud budeme jako lidstvo pokračovat v tom, co děláme, že všichni přežijeme. Nemůžeme se domnívat, že planeta Země má pro lidi neomezenou kapacitu svých zdrojů. Již se nemůžeme chovat kořistnický, ale potřeby Země se pro nás musejí stát prvořadé. Pro udržení klimatu je nutné udržovat ekosystémy, lesy a jinou vegetaci, kterou tak zarputile ničíme. Lovelock tvrdí, že nelze číselně vyjádřit, kolik toho planeta ještě vydrží, záleží na způsobu života lidstva. Dlouhou dobu jsme si mysleli, že planeta je náš nevyčerpatelný zdroj, v současné době si ale začínáme všimnout toho, že tomu tak nemusí být. Lovelock tvrdí, že naše planeta není konečná ani nekonečná, snaží se sama sebe nahrazovat, ale problém je v tom, že si člověk bere více, než Země stačí obnovit. Na svůj hlad a nezájem můžeme doplatit. Dosavadní klimatické změny by mohly vést ke světu, který by byl pro lidstvo neobyvatelný. Náš život a naše přežití je zcela závislé na živé a zdravé planetě.

Lovelock prostřednictvím své teorie nabízí pohled do možné budoucnosti lidstva a planety. Dokud ale intuitivně nepřijmeme tezi, že je Země živá a neuvědomíme si, že jsme její vnitřní a nedílnou součástí, pak nebudeme moci reagovat v jejím zájmu a také v zájmu naší vlastní ochrany. Musíme se zbavit iluzorní myšlenky, že jsme od Gaii odděleni, je nutno přijmout fakt, že jsme s ní spojeni stejně jako další organismy a měli bychom toto spojení vnitřně cítit. Člověk podle Lovelocka oplývá inteligencí a je možné, že se v budoucnu vyvine jako velice prospěšná část Gaii a umožní tak vznik inteligentní a možná i vnímající planety.⁵⁹

Teorie Gaia je jednou z teorií, která se opírá o myšlenky hlubinné ekologie. Vzhledem k jejímu holistickému charakteru je důležitá pro vymezení člověka jako osoby vzhledem k celku světa.

---

⁵⁸ LOVELOCK, James Ephraim. *Mizející tvář Gaii: Poslední varování*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2118-2. s. 67

⁵⁹ Z této myšlenky následně čerpá autor science fiction Isaac Asimov ve své knize *Nadace a Země*.

1.5 Člověk a jeho vztah k celku

Hlubinná ekologie je postavena na dvou základních principech vztahování se člověka k celku skutečnosti – sebeuvědomění a biocentrická rovnost. Tyto principy pak následně souvisí s postavením člověka vůči celku světa, v čemž jsou patrné i prvky východních náboženských systémů.

Základem principu sebeuvědomění je fakt, že jedinec si musí uvědomit sám sebe a zároveň, že je součástí společnosti a celku, který je tvořen živou a neživou přírodou. Celek je vysoce komplexní a komplikovaný z hlediska vnitřních vztahů jeho částí. Jsou na sobě nezávislé, ale zároveň jedna ovlivňuje druhou. Je proto potřeba se ztotožnit s ostatními lidmi, ale také a to především s celou ekosférou.

Hlubinná ekologie zastává tvrzení, že člověk se k uvědomění, že je částí celku, dostane pomocí meditačních technik. Člověk se osvobodí od materiálního světa a dostane se k pochopení, že je vnitřní součástí celku přírody.⁶⁰ Vše souvisí se vším. Je nutné si uvědomit, že celek s částmi jsou vzájemně propojeny a celek je více než část. V tomto holistickém přístupu hlubinné ekologie ke světu je patrný vliv východních náboženských systémů a jejich principů. Ve vztahu člověka k celku světa lze vidět analogii vztahu *átman*, tedy individuální duše, i *bráhman*, které je považováno za absolutno či univerzální vědomí. Východní filosofie, postavené na základu bráhmanismu, tvrdí, že člověk, jakožto individuum, je součástí vyššího celku a může dosáhnout bezprostřední zkušenosti této jednoty.⁶¹ Každá bytost je součástí absolutna a z něho čerpá svou životní sílu. Právě toto poznání by poté mělo vést ke splynutí *átmanu s bráhmana*, vztaženo k hlubinné ekologii, má dojít ke splynutí člověka s celkem přírody, k uvědomění, že je její součástí. Důležité je zde poznání oné jednoty, pokud ho člověk dosáhne, odhalí nové sféry vjemů a bude schopen vyššího zážitku jednoty se světem.

Se sebeuvědoměním souvisí biocentrická rovnost.⁶² To je myšlenka, která tvrdí, že všechny formy života mají stejné a rovné právo na život. Předpokládá, že všechny entity v přírodním světě mají stejné právo na sebeuskutečnění a podmínkou toho je stejná vnitřní hodnota. Člověk má dle této ideje vidět sám sebe jako součást ekosystému. Vše živé i neživé má právo na existenci a člověk s tím má žít v harmonii a nezasahovat do života dalších tvorů a organismů. Příroda je chápána jako živá a je chápána jako reprezentace absolutního celku života a člověk se k ní má podle toho chovat. Nevyužívat ji pouze jako prostředek, ale jako cíl

---

⁶⁰ VALENTA, Ondřej. *Hlubinná ekologie: stručný přehled vývoje a definice pojmu*. [online]. 26. 12. 2014. Dostupné z: http://www.klaudyan.cz/dwnl/200701/04_valenta.pdf

⁶¹ KÜNG, Hans a Heinrich VON STIETENCROON. *Křesťanství a hinduismus: na cestě k dialogu*. Praha: Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-229-2. s. 63

⁶² Zastáncem této myšlenky byl například Paul Taylor, který se tímto tématem zabývá v knize *Respect for Nature*.

o sobě. Materiální potřeby mají být potlačeny jako nedůležité. Spotřeba je tak chápána jen jako důsledek sociálních tlaků společnosti, která v člověku vytváří potřeby uměle.

Průmyslová civilizace a technický pokrok dle Naesse ohrožují nejen současnou podobu ekosystémů, ale také životní podmínky budoucích generací. Důkaz pro současnou neudržitelnost stavu světa poskytují výsledky zprávy z května 2011 o obnovitelných zdrojích energie, které předkládá Mezivládní panel pro změnu klimatu (IPPC). Tyto výsledky ukazují, že se zdroje zdají být nedostatečné pro budoucí generace, a proto musí nutně dojít ke změně přístupu jak vlád, tak i lidí, kteří se mají zaměřit na podporu obnovitelných zdrojů energie. Konzum nás pomalu, ale jistě zabíjí.

„Životní prostředí se zhoršuje exponenciálně, přičemž tento vývoj je částečně nebo úplně nezvratný. Tato devastace probíhá v důsledku důkladně zaběhnuté výroby a spotřeby a nezvládnutého populačního růstu.“⁶³

Pro udržitelný stav společnosti do budoucna je potřeba nalézt rovnováhu mezi technologickým řešením a omezováním spotřeby. Za velice důležité považuje Naess a další ekologové decentralizaci společnosti a orientaci pouze na lokální úroveň. Tvrdí, že decentralizování společnosti povede k větší soběstačnosti a nižší spotřebě, což se bude pozitivně odrážet na stavu životního prostředí.

V ekonomice je vynakládána obrovská energie pouze na vytváření nových potřeb. Cíl civilizace v podobě kvalitního života je něčím nebezpečným. Jedná se o systém, který zaručuje pouze krátkodobý blahobyt a jen pro malou část světa.⁶⁴ Na tento problém reaguje mezinárodní charitativní organizace *Oxfam*, jež se zaměřuje na odstranění nerovností a chudoby ve světě. Poukazuje na tak zvané „jedno procento“ nejbohatších lidí, kteří vlastní více než zbylých 99 % světové populace a tvrdí, že propast mezi bohatými a chudými se neustále zvětšuje a tato nerovnost komplikuje boj s chudobou.⁶⁵

Pro zlepšení životních podmínek je nutná změna politiky, jelikož má velký vliv na ekonomiku, techniku a ideologii. Tyto struktury ovlivňují smýšlení člověka a je nutné začít se změnou u jejich zdroje, politické moci. Dokud se ekologické myšlenky nedostanou do praktické politiky, k žádné velké a zásadní změně nemůže dojít. Lidská odpovědnost vůči přírodě by se měla zvětšovat a začít se má právě u politiky.

---

⁶³ NAESS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: Náčrt ekologie*. Vydání 1. Tulčík: Abies, 1995. ISBN 80-88699-09-6. s. 42

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Oxfam annual report. [online]. 23. 3. 2015. Dostupné z: https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/story/oxfam_annual_report_2013_-_2014_final.pdf

Existuje mnoho problémů, které je třeba řešit. Patří mezi ně například znečištění, plýtvání zdroji a též problém přelidnění. Hlubinná ekologie také řeší otázku chudoby spojenou s tímto vysokým přírůstkem obyvatel planety. Pro tento problém nabízí vcelku radikální řešení redukce obyvatel. Dokonce udává i přesné číslo sto miliónů. Tento počet považuje za příznivý pro životní prostředí a také vhodný pro přežití lidstva. Naess zastává tvrzení, že lidstvo může vědomě svůj počet redukovat a žít tak v rovnováze s ostatními živými tvory.

„*Život a kultura lidstva nijak neutrpí podstatným snížením počtu obyvatel.*“⁶⁶

Jak je vidět, tak hlubinně-ekologický přístup se snaží na problémy nazírat z hlediska jiných než našich, lidských zájmů. Člověk by neměl myslet pouze na život svého vlastního druhu, ale na život celé planety. Důležitá je proto zásada naprosté rovnosti všeho živého. Hlubinný ekolog má dosáhnout vnitřního porozumění vůči jiným formám života. Člověk nemá právo omezovat pestrost a hojnost života, jelikož jsou hodnotami sami o sobě a jsou obohacím lidského i dalšího života na Zemi.⁶⁷

Z myšlenek hlubinné ekologie vyplývá kritika současného stavu, kdy zasahování člověka do přírody je považováno za neúnosné a situace se stále více zhoršuje. Je proto nutné toto omezit a například rozšířit oblasti nedotčené přírody. Zachování divoké přírody je důležitým předpokladem pro zajištění budoucího života všech organismů.

„*Lidstvo je kapkou v proudu života.*“⁶⁸

A proto je třeba si uvědomit, že chránit přírodu znamená chránit i sám sebe. Lidstvo, které se propojí se svou vnitřní, citovou, nevědomou stránkou, nebude již dále ničit přírodu.⁶⁹ Příroda totiž nepatří člověku a nevyužívaná, divoká krajina má svou hodnotu nezávisle na tom, zda do ní člověk má či nemá přístup. Idea panství lidí nad mimolidskou přírodou, která převládala a stále zůstává v západní kultuře zakotvena, je hlubinnou ekologií odmítána. Člověk není pán a vlastník přírody, naopak je částí organického celku živé a neživé přírody a takto se k ní má vztahovat a žít s ní v harmonii.⁷⁰

Člověk dle principů hlubinné ekologie jedná správně, pokud jedná nezávisle na svých potřebách a sklonech, když přírodu nechápe jako něco cizího, nepřátelského a vnějšího, ale jako něco cenného, co zasluhuje úctu a je jeho vnitřní součástí. Kvalitní život lidí se ne-

---

⁶⁶ NAESS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: Náčrt ekosofie*. Vydání 1. Tulčík: Abies, 1995. ISBN 80-88699-09-6. s. 49

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž. s. 97

⁶⁹ KOHÁK, Erazim et al. *Závod s časem: Texty z morální ekologie*. Praha: Torst, 1996. ISBN 80-85639-70-X.

⁷⁰ Tamtéž.

musí odvíjet od tupého a prázdného konzumu. Člověk se má zamyslet nad svým jednáním a životním stylem a pokusit se odhadnout dalekosáhlé důsledky svého počínání. Ekologické uvědomování je v současné době nejlépe vidět na životním stylu jednotlivců, kteří se rozhodli pro život v rozporu s požadavky průmyslové civilizace. Jsou jasnou ukázkou toho, že se lze vymanit z područí zisku a spotřeby a vzdorovat tlaku výrobního způsobu.

V tomto kroku je významná i činnost nevládních organizací a jejich globální aktivity. Hlubinně-ekologická a další hnutí předpokládají, že v průmyslových zemích by mohlo díky jejich vlivu dojít k zásadní změně základních hodnot. Sama hlubinně-ekologická hnutí mají bojovat proti znečištění a plenění přírody, považují však za důležité zhodnotit všechny dopady. Naess a další ekologové jako například Foreman, proto prosazují myšlenku nenásilných přímých akcí, které jsou nutné pro změnu společnosti.⁷¹ Za nejdůležitější považují především informování veřejnosti a kontakt s politickou mocí. Je nutné změnit hlavně myšlení, což spočívá v přijetí názoru, že všechny formy života na Zemi mají stejnou hodnotu. Násilí je považováno za nepřijatelné, jelikož veškerý život je provázán v jeden celek.

Hlubinně-ekologická i jiná hnutí podporují omezování osobní spotřeby a snaží se osvobodit lidstvo od konzumního tlaku. Sám technický pokrok vytváří v průmyslových zemích životní styl, který je pro tato hnutí neakceptovatelný. Tito odpůrci tvrdí, že svět se stal příliš přetechnizovaný a snaží se to změnit pomocí různých alternativ jako je používání jízdních kol, domácí výroba jídla či recyklování odpadu. Upozorňují také na důležitost šetrnosti v užívání energetických zdrojů, které jsou omezené a je nutné k nim přistupovat citlivě například neplýtvat horkou vodou či využívat možnosti ekologičtějšího způsobu dopravy (například hybridní automobily).

Hlubinná ekologie se snaží o zlepšení současné neutěšené situace ekologické krize. Jejích cílů však nelze dosáhnout bez velkých změn společnosti a s tím související politiky a ekonomie. Požaduje přehodnocení vztahu člověka k přírodě a v tomto ohledu klade velký důraz na odpovědnost člověka.

Hlubinná ekologie je považována za jednu z cest pro dosažení rovnováhy mezi člověkem a ekosférou. Považuje za důležité především udržování ekologického vědomí, pro jehož získání je hlavní otevřít se přírodě a uvědomit si, že vše je ve vzájemných, hlubokých vazbách a člověk není z těchto vazeb vyjmut, naopak je nedílnou součástí řádu přírody a dle toho by se měl chovat. Tím se staví proti antropocentrickému obrazu člověka, který nastolil křesťanský pohled. Snaží se potlačit dualismus mezi člověkem a celkem přírody tím, že považuje člověka za jeho nedílnou součást. Názor, že člověk je od přírody oddělen je nutné změnit a odmítnout.

---

⁷¹ Zde je patrný vliv Gándhího.

Postavení člověka již není svrchované, naopak je roven všemu stvoření. Role člověka se změnila, je součástí vyššího celku, součástí „božského“ a tím je určen jako osoba.

Pro porovnání osoby člověka jak ho vidí hlubinná ekologie je vybrána scholastická definice osoby, počínající Boëthiem a Tomášem Akvinským, kteří nastolili dlouhou tradici antropocentrického vidění světa, které se hlubinná ekologie snaží změnit.

2 Osoba ve scholastické filosofii: etymologie a historie

Pro porovnání určení člověka v hlubinné ekologii je pro tuto práci vybrána scholastická definice osoby, která byla podána nejprve Boëthiem a později upravena a doplněna Tomášem Akvinským.

Nejprve je nutné podat etymologii a historii samotného pojmu „osoba“ a poté se zabývat jeho pojetím u výše zmíněných myslitelů. Pro kapitolu jsou podstatné především publikace *Filosofická antropologie* od Jana Sokola a *Co je člověk?* od Emericha Coretha.

Antika

Samotný pojem osoba pochází z latinského slova *persona*, což původně znamenalo maska, nejprve to byla maska rituální užívaná pro obřadní účely, později divadelní, která byla výrazem určité role, kterou člověk hraje. Řecký termín pro osobu je *προσῶπον* (*prosópon*).

V češtině je původ slova osoba poměrně nejasný. Pravděpodobně to byl pokus převést do českého jazyka latinské *persona* jako *per-se-una*, což znamená „o sobě jedna“. Slovo tak vystihuje určitou svébytnost.

Z historického hlediska osoba jako pojem velice dlouho neexistovala. Například v kmenových uspořádáních byli lidé spíše považováni za členy kmene než za jednotlivé osoby. V náboženství i antické filosofii se místo osoby mluví spíše o duši (*ψυχή*, *anima*) a duchu (*pneuma*, *spiritus*).⁷² Jednalo se zde o to, čím se mrtvý liší od živého, neexistoval důraz na individualitu či jedinečnost.

V programu Platónovy péče o duši by se duše dala již považovat za osobu, jelikož je pokládána za jedinečnou i nesmrtelnou část člověka, která vede jeho intelektuální jednání a nese za toto jednání odpovědnost. V péči o duši se člověk dělá tím, čím je, jde o volbu mezi životem v pravdě a životem ve zdání. Důkaz o tom, že duše je něco výjimečného ukazuje Platón ve svém dialogu *Faidón*.

*"... duše je zcela podobna božskému, nesmrtelnému, rozumovému, jednoduchému a nerozbornému, tomu, co je neustále v témž stavu a stejné samo se sebou, kdež to tělo zase že je zcela podobno lidskému, smrtelnému, složitému, nerozumnému a rozbornému, tomu, co nikdy není samo se sebou..."*⁷³

⁷² SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie: Člověk jako osoba*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-422-9.

⁷³ PLATÓN. *Faidon*. Praha: OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-7298-158-7.

Duše podle Platóna sama sebe určuje ke svému bytí či jeho ztrátě. Péče o duši se stará o to, aby duše dosáhla jednoty a plnohodnotného života a to z ní může určitým způsobem dělat osobu.⁷⁴

Na téma dosažení plnohodnotného života reaguje Hannah Arendt, která ve své publikaci *Mezi minulostí a budoucností* zabývá mimo jiné i pojetím jedinečnosti politické osoby v antice. Tato osoba je svobodná díky své seberealizaci v oblasti politického života. Není podřízená nutnosti, ale svobodně se realizuje ve vztahu s druhými lidmi a zakládá nové věci, má možnost být iniciativní.⁷⁵

Pojetí politické osoby, která ve veřejném prostoru zakládá nové věci svým jednáním, je možné vidět i v době římské. Tehdy byl pojem osoba uchopen a vypracován jako právnícký termín v oblasti římského práva a může tedy označovat jednotlivou osobu, jedná se tedy o osobu v právním slova smyslu, jde o subjekt nositele práv. Dle toho je osoba člověk s plnými zákonnými právy, a tedy římský občan.⁷⁶

Středověk a novověk

Ve 3. a 4. století křesťanští teologové použili pojem osoba jako výraz božské osoby, tedy tří božských osob (*hypostaseis*) ve Trojici – *Bůh-Otec, Bůh-Syn a Bůh-Duch svatý*. Dali tak termínu nový význam bytosti, která je schopna jedinečného a trvalého vztahu.⁷⁷ Pojem se v křesťanské teologii užíval především v diskuzi o boží trojjedinosti.

Historicky první filosofická definice osoby byla formulována v raném středověku filosofem Boëthiem. Byl v ní kladen důraz na individualitu a rozumovost.

„Osoba je jednotlivá podstata rozumem obdařené přirozenosti.“⁷⁸

„Rationalis naturae individua substantita.“⁷⁹

Tuto definici použil a rozšířil Tomáš Akvinský a formuloval ji ve svém nejznámějším díle *Summa Theologiae* (česky *Teologická suma*):

„Osoba je to zvláštní a jedinečné v rozumných podstatách, které ovládají své jednání a nejsou jen puženy k činnosti jako jiné, ale činí samy ze sebe“

⁷⁴ DALIBOR, Hejna. *Kapitoly z dějin filosofie I.: Antická filosofie*. Liberec, 2013. ISBN 978-80-7372-994-3.

⁷⁵ ARENDTOVÁ, Hannah. *Mezi minulostí a budoucností: osm cvičení v politickém myšlení*. Brno: CDK, 2002. ISBN 80-85959-92-5.

⁷⁶ CLARKE, W. Norris. *Osoba a bytí*. Vyd. 1. Tomáš Machula. Praha, 2007. ISBN 978-80-85929-92-8.

⁷⁷ SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie: Člověk jako osoba*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-422-9.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ CORETH, Emerich. *Co je člověk?: Základy filozofické antropologie*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-098-2. s. 153

„Osoba je to nejdokonalejší v celé přírodě, co jest samo pro sebe v rozumové přirozenosti.“⁸⁰

Tato definice Tomáše Akvinského se používala po celé období scholastiky až do novověku, kdy byla nahrazena novým Descartovým výměrem – *člověk je myslící věc*. Descartes tvrdil, že hlavní hodnota osoby spočívá nejen v rozumu, ale i v její maximální možné soběstačnosti a obraně vlastní osoby a majetku před jinými osobami.⁸¹ S tímto tvrzením souhlasil i John Locke, který ve své *Eseji o lidském chápání* (1690) tvrdil, že osoba je:

„Trvalá totožnost rozumné bytosti se sebou samou“⁸²

„Osoba je myslící a rozumějící bytost, jež má rozum a reflexi a může sebe samu pokládat za tutéž myslící věc v různých dobách a na různých místech“.⁸³

Locke stejně jako Descartes a i předchozí myslitelé přisuzuje osobě rozum, který je považován za její nedílnou součást.

Další definici osoby později formuloval německý filosofický myslitel Immanuel Kant ve své *Metafysice mravů* (1797). Pro něj osoba představuje:

„Ten subjekt, jemuž lze přičítat jeho jednání.“

Jak je vidět, tak pro Kanta není u osoby kladen důraz na samotný rozum, ale za důležité považuje především svobodné jednání.

Dalším, kdo podal definici osoby, byl Georg Wilhelm Friedrich Hegel v *Základech filosofie práva* (1821). Pro Hegela osoba znamená:

„Takový subjekt, pro něž jeho subjektivita jest, neboť v osobě jsem cele a pro sebe: je to jedinečnost svobody v čistém bytí pro sebe.“⁸⁴

Pro Hegela, stejně jako pro Kanta, osoba znamenala určitý druh svobodného bytí, tedy bytí, kdy člověk má možnost jednat svobodně na základě svého vlastního rozhodnutí.

---

⁸⁰ SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie: Člověk jako osoba*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-422-9.

⁸¹ CLARKE, W. Norris. *Osoba a bytí*. Vyd. 1. Tomáš Machula. Praha, 2007. ISBN 978-80-85929-92-8. s. 94

⁸² SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie: Člověk jako osoba*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-422-9.

⁸³ Tamtéž. S.19

⁸⁴ Tamtéž.

Moderní pojetí

V současnosti je pojem osoba důležitý především pro oblast psychologie. Dnešní psychologové, jako například Alport⁸⁵, pokládají osobu (*personality*) za:

„trvalou množinu tendencí a charakteristik, jež určují ty společné i odlišné rysy psychologického chování člověka, jež lze těžko odvodit od okamžitých tlaků.“

„Osoba je dynamická organizace těch psychofyzických systémů v individuui, jež určují jeho charakteristické chování a myšlení.“⁸⁶

Psychologická definice tak vychází z pozorovatelného chování osoby a klade důraz na určitou jedinečnost, trvalost i nezávislost na determinantech. Jde o člověka jako jednající a cítící bytost, která je pozorována a klasifikována v rámci interakce se svým prostředím. Psychologie popisuje různé rysy osoby – emocionální, intelektuální, kognitivní a tak podobně.

Emerich Coreth, filosofický antropolog, pak ve svém spise *Co je člověk?* podává shrnující definici a píše, že osoba je:

„ lidská bytostná jednota těla a ducha jako individuálního bytí sebou, jež se uskutečňuje vědomým vlastněním sebe a svobodným disponováním sebou.“⁸⁷

Následně pak americký filosof Daniel Dennett, známý především svým spisem *Kinds of Minds: Towards an Understanding of Consciousness* (česky *Druhy myslí*, vydána roku 1997), vymezil osobu šesti základními body, které shrnují předchozí podané definice:⁸⁸

- jedná se o rozumnou bytost
- této bytosti se přisuzují intencionální predikáty (vyjadřují chtění, tedy vůli)
- osoba závisí na postoji, který k ní zaujme druhý
- osoba je schopna postoj druhého opětovat
- osoba je schopna slovní komunikace
- osoba je vybavena vědomím

Dnes moderní člověk chápe osobu jako něco vnitřního a individuálního. Jedná se zde o ideál jedinečnosti a osobní svobody. Osobu však nelze považovat jen za něco co je samo

---

⁸⁵ Alport je známý díky objevu Alportova syndromu, genetické poruchy, který způsobuje hluchotu.

⁸⁶ SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie: Člověk jako osoba*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-422-9.

⁸⁷ CORETH, Emerich. *Co je člověk?: Základy filozofické antropologie*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-098-2. s. 151

⁸⁸ SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie: Člověk jako osoba*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-422-9.

o sobě a pro sebe. Osoba jako taková vzniká až ve vztahu s druhými lidmi. Člověk je tak osobou jen mezi ostatními lidmi, v prostoru společné řeči.

Osoba je dnes považována za odborný termín, který je využíván v mnoha vědách, jako je například psychologie, filosofie či právo a jiné. Výše byly uvedeny dvě různé psychologické definice, z nichž je vidět, že psychologie vidí osobu člověka z hlediska jeho chování a vnitřních myšlenkových procesů. Filosofie pak vidí osobu člověka jako vztahujícího se k nějaké jiné skutečnosti, ať už je to svět, bůh či on sám a oplývajícího určitými vnitřními vlastnostmi, které k němu neodmyslitelně patří, jako je například rozumnost a svobodné jednání. Právo pak vidí člověka buď jako fyzickou osobu anebo právnickou osobu, které jsou určitým způsobem vztaženy k právu a zákonům.

Fyzická osoba a právnická osoba jsou v občanském zákoníku České republiky definovány takto:

„Každý člověk má vrozená, již samotným rozumem a citem poznatelná přirozená práva, a tudíž se považuje za osobu.“⁸⁹

„Právnická osoba je organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná.“⁹⁰

V běžném významu pak lze chápat osobu ve smyslu člověk (např.: Do automobilu se vejde pouze pět osob.)

Jak je vidět, existují různá pojetí a výměry pojmu osoby. Pro tuto práci je však nejdůležitější pojetí scholastické a s tím související definice osoby od Boëthia a Tomáše Akvinského.

2.1 Scholastika

Boëthius a Tomáš Akvinský se řadí mezi filosofické myslitele období scholastiky. Než tedy přejdeme k samotným autorům, je nutné charakterizovat jejich dobu.

Scholastika je epocha středověké filosofie, která bývá vymežována 11. až 15. stoletím. Objevuje se zde nová organizace vědecké činnosti zejména v západní Evropě a tou jsou univerzity. Nejznámější z nich jsou zejména univerzita v Bologni, Paříži, Oxfordu a Cambridgi, na českém území pak Karlova univerzita. Po založení univerzit v Oxfordu a Paříži na univerzitní půdu nastoupili mnišské řády – dominikáni a františkáni. Dominikáni byli poměrně otevřenější vůči novým proudům, patřil k nim Albert Veliký i Tomáš Akvinský. Františkáni byli naopak konzervativnější a prosazovali augustinismus, mezi ně patřil například Bonaventura. Toto rozlišení je ovšem velmi zobecněné.

---

⁸⁹ Občanský zákoník. Hlava II. § 19, odst. 1

⁹⁰ Občanský zákoník. Hlava II. § 20, odst. 1

S rozvojem univerzit dochází k růstu vzdělanosti a objevují se také nové překlady z arabštiny, řečtiny a jiných jazyků. Mezi slavné překladatele se mohou řadit například Vilém z Moerbeke, který překládal Aristotelova díla především pro Tomáše Akvinského. Jedná se o překlady spisů *Poetica*, *Politica* či *De interpretatione*. Dále se objevují překlady arabských myslitelů Avicenny a Averroa. Od této doby je možné pozorovat recepci aristotelismu a arabské filosofie, ovšem v čisté podobě pracoval s Aristotelem až Tomáš Akvinský.⁹¹ V období scholastiky vznikají nejen překlady významných myslitelů, ale též jsou pro tuto dobu typická sumarizační díla, která se snaží shrnout dosavadní poznatky vědění. Jedná se například o *Summu teologickou* (*Summa theologiae*) nebo *Summu proti pohanům* (*Summa contra Gentiles*), jejichž autorem je Tomáš Akvinský.

Pro dobu je důležité nové objevení Aristotela, s čímž je však spojeno i množství nesnáží. Po celé 13. století bylo papežem a katolickou církví opakovaně zakazováno čtení Aristotelových textů, což později vyvrcholilo v roce 1277, kdy byly odsouzeny i některé z Tomášových spisů. Znovuobjevením Aristotela však v této době došlo k určitému sporu mezi platónskou větví a aristotelickou. Platón měl v křesťanském světě dlouhou tradici, ovšem jen v podobě novoplatonismu, nikoli čistého platonismu, a byl zastupován především Augustinem. Aristoteles byl pro tehdejší dobu novinkou, ale jeho myšlenky brzy získaly své příznivce například Tomáše Akvinského. Spor se přenesl do významnějšího sporu o univerzálie mezi realismem (novoplatonismem) a nominalismem (aristotelismem). Jednalo se o spor týkající se původu pojmů, zda jsou dány objektivně a reálně existují v nějakém světě či říši, což zastávali realisté, či jsou to pouze subjektivní výtvořky člověka, které nemají reálnou existenci a jsou to pouhé názvy, toto pojetí zastávali nominalisté. Spor zůstal nerozhodnutý a přetrvával až dodnes.

Dalším problémem 13. století však byl vztah rozumu a víry, tedy filosofie a náboženství. Výrok „filosofie je služkou teologie“ (*ancilla theologiae*) se stával stále více neudržitelným a někteří myslitelé začali připravovat cestu pro teorii dvojí pravdy, která by znamenala osvobození filosofie z područí teologie, jelikož tvrdí, že existují dvě pravdy, pravda filosofická a pravda víry, které jsou vzájemně neslučitelné. V tomto problému se angažoval i Tomáš Akvinský, který přinesl schůdné řešení a přišel s tvrzením, že:

---

⁹¹ BONDY, Egon. *Poznámky k dějinám filosofie: Filosofie sklonku antiky a křesťanského středověku*. Praha: Egon Bondy, 1993. ISBN 80-85239-24-8.

„Žádné náboženské pravdy nejsou proti rozumu a jen několik málo jich je prostě nad rozumem, a tudíž spíše předmětem víry... Ve všem ostatním se víra a rozum shodují, stačí jen správně filosoficky přemýšlet.“⁹²

Rozum tak díky Tomášovi mohl být plně integrován do oblasti křesťanské víry. Svého tvrzení využil především ve svých důkazech boží existence, kdy poukázal na to, že filosofie nestojí proti víře v opozici, nýbrž je jejím doplněním a pomocnicí.

Jak je vidět, v tomto období byl mimo jiné významnou osobností především Tomáš Akvinský. Jeho vliv na filosofii je nepopíratelný, ovšem i on byl inspirován několika dalšími autory, jmenován byl Aristoteles, ale důležitý je též Boëthius, který Tomáše přivedl k jeho definici osoby. Jedná se o pojetí osoby jako *imago Dei*, tedy patření na člověka jako na obraz Boží, které předkládá židovsko-křesťanská tradice a lze ji nalézt v první knize *Genesis* Starého zákona, kde se mluví o stvoření světa a člověka.

Výměr člověka jako *imago Dei* říká, že člověk je bytost, která je stvořena k tomu, aby panovala nad celým Bohem stvořeným světem. Člověk je postaven nad ostatní stvoření a jako obraz Boží žije ve společenství s Bohem, je pro něj tím nejbližším a tím pádem je i vrcholem v řádu stvoření.⁹³ Člověk tak díky tomuto svému postavení získává statut spolupracovníka Boha a má tedy spoluodpovědnost za Bohem stvořený svět.

Toto židovsko-křesťanské uchopení člověka se následně odráží v Boëthiově a Tomášově pojetí osoby, které bude rozebráno v následujících kapitolách.

2.2 Boëthius

Boëthius je velice důležitý myslitel, který se zasadil o významnou definici osoby a těžil z něj později Tomáš Akvinský. Nejprve je však nutné zabývat se samotným Boëthiem, jeho životem a dílem.

Anicius Manlius Severinus Boëthius se narodil roku 480 ve šlechtické rodině. Zabýval se studiem filosofie především v Athénách a později pravděpodobně i v Alexandrii. Roku 510 se stal konzulem ostrogótského krále Theodoricha a následně i jeho ministrem (*magister officiorum*).⁹⁴ Později byl ovšem Boëthius obviněn z velezrady a zatčen. Dle pramenů právě ve vězení Boëthius napsal své nejznámější dílo *Filosofie utěšitelka* (*Consolatio philosophiae*), což je výklad jeho myšlenek o prozřetelnosti a lidském štěstí. Z vězení se nedostal a roku 524 byl pak popraven.

---

⁹² Tamtéž. S. 179

⁹³ PELCOVÁ, Naděžda. *Vzorci lidství: Filosofické základy pedagogické antropologie*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-756-5. s. 59

⁹⁴ DE LIBERA, Alain. *Středověká filosofie: Byzantská, islámská, židovská a latinská filosofie*. Praha: OIKOYMENH, 2001. ISBN 80-7298-026-2.

Boëthius byl významným komentátorem a překladatelem Aristotelových textů, stihl přeložit čtyři knihy Kategorii a napsat komentář ke spisu *De interpretatione*. Dále sepsal komentáře k Porfyriovu spisu *Eisagogé* a komentář k Ciceronovým Topikám nazvaný *De differentiis topicis*. Z teologických spisů je nejznámější traktát *De Trinitate*, což je pojednání o Boží Trojici.⁹⁵ Jeho hlavním cílem bylo pomocí svých překladů a komentářů předat učencům řeckou filosofii. Ovšem sám vytvořil i svou vlastní filosofii. Napsal dílo pojednávající o jeho ontologii, kterou vyjádřil v díle *De hebdomadibus*.

Důležité pro tuto práci je však Boëthiovo pojetí osoby nacházející se v jeho spise *Contra Eutychen et Nestorium*, která patří mezi jeho teologické práce.

„Osoba je individuální substance rozumové přirozenosti.“⁹⁶

Podle této definice osoba musí být substancí, což znamená, že musí být dána sama od sebe. Dále má osoba určitý rozumový základ, který je pro ni přirozený a je individuální. Osoba je tedy nedělitelné rozumové individuum. Z toho pak vzniklo pojetí člověka jako dále nedělitelné substance rozumové povahy (*individuum rationalis naturae*). Tato definice člověka má svůj původ v antické filosofické tradici, především ji použil Aristoteles, který měl jejím prostřednictvím vliv na Boëthia. Jedná se o pojetí člověka, který se, jakožto rozumná a myslící bytost, podílí na světě, kterému vládne rozumový řád. Podle Aristotela to znamená, že člověk je *zoon logon echon*, tedy bytost mluvící a rozumějící.⁹⁷ Podle toho je pak bytostí, která přirozeně naslouchá rozumovému řádu světa, jelikož její přirozeností je rozum, který se pak podílí na onom vyšším řádu. Toto pak Boëthius spojuje s křesťanským pojetím člověka jako *imago Dei*, tedy bytosti, která je nadána vlastnostmi, pomocí nichž má spravovat svět a uchopovat jej pomocí svého rozumu.

Z tohoto pojetí byla vytvořena Boëthiova definice osoby, z níž následně vychází Tomáš Akvinský.

---

⁹⁵ DE LIBERA, Alain. *Středověká filosofie: Byzantská, islámská, židovská a latinská filosofie*. Praha: OIKOYMENH, 2001. ISBN 80-7298-026-2.

⁹⁶ MACHULA, Tomáš. *Pojem "Osoba" u Tomáše a v současné tomisticky inspirované filosofii..*

⁹⁷ PELCOVÁ, Naděžda. *Vzorové lidství: Filosofické základy pedagogické antropologie*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-756-5. s. 43

2.3 Tomáš Akvinský

Tomáš Akvinský je scholastickým myslitelem, který se významně zasadil o pojetí osoby. Nejdříve však k jeho životu a dílu.

Tomáš Akvinský se narodil roku 1225 v rodinné pevnosti Roccasecca. Byl synem Landolfa, hraběte z Aquina. Do roku 1235 byl chovancem kláštera Monte Cassino a poté přešel na univerzitu v Neapoli, kde studoval svobodná umění.⁹⁸

Roku 1244 se snažil vstoupit proti vůli rodičů do dominikánského řádu, ale nezdařilo se, jelikož na rok dostal domácí vězení. Poté se rozhodl pro studium v Paříži, kde se setkal s Albertem Velikým a stal se jeho žákem. Mezi lety 1248-1252 pak působil v Kolíně nad Rýnem, ale poté se vrátil do Paříže, kde začal přednášet teologii a byl zde kolegou Bonaventury. Roku 1256 se stává mistrem teologie a začíná svou kariéru učitele. Zemřel v roce 1274 v Itálii při své cestě na koncil v Lyonu, kam byl povolán papežem. Po své smrti byl terčem odsouzení za některé své spisy, ale později byl kanonizován papežem Janem XXII. a vyhlášen učitelem církve. Jeho filosofie se postupně stala oficiální filosofií katolické církve.

Tomáš Akvinský se ve svém díle snažil o syntézu víry a rozumu, teologie a filosofie. Vytvořil tak poslední velké spojení rozumu a víry, které se stalo všeobecně platné. Známý je v této souvislosti svými pěti důkazy boží existence – z pohybu, kauzality, nahodilosti, stupňování a z existence řádu ve světě.

Tomáš Akvinský se řadí mezi zastánce aristotelismu a snažil se o integraci Aristotela do křesťanského rámce výkladu světa, po úpravě aristotelismu se z něj následně stal tomismus. Věnoval se studiu Aristotela a psal komentáře, v čemž mu velmi pomohl je přítel Vilém z Moerbeke, který pro něj překládal Aristotelovy texty.⁹⁹

Mezi jeho nejznámější texty se řadí především jeho sumy – *Summa contra gentiles* (Suma proti pohanům) a *Summa theologiae* (Suma teologická), kterou však nestačil dokončit. Dále psal i komentáře ke spisům Boëthiovým a Pseudo-Dionýsiovým.¹⁰⁰ Důležité však je jeho pojetí osoby, které bylo inspirováno především Boëthiem. Definuje osobu:

„Osoba je jsoucno, které je individuální, svébytné a rozumové.“¹⁰¹

⁹⁸ Mezi tzv. Sedm svobodných umění patřili: gramatika, rétorika, aritmetika, dialektika, geometrie, astronomie a hudba.

⁹⁹ BONDY, Egon. *Poznámky k dějinám filosofie: Filosofie sklonku antiky a křesťanského středověku*. Praha: Egon Bondy, 1993. ISBN 80-85239-24-8.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ MACHULA, Tomáš. *Pojem "Osoba" u Tomáše a v současné tomisticky inspirované filosofii*.

Ovšem touto definicí Tomáš osobou myslí především božskou osobu, jelikož jeho postup je určován teologií. Jeho definice osoby se však dají vztáhnout i na člověka. Hlavními rysy osoby podle této definice jsou – subsistence, rozvažování a individualita.

Subsistence znamená, že osoba je něčím, co je zde a nyní aktuálně a samo o sobě. Má také schopnost rozvažování, což je její rozumová přirozenost a dále je individuální. Tyto tři rysy pak odpovídají Boethiově definici.

Tomáš pak pokračuje a ve spise *De veritate* tvrdí:

„*Nic není v rozumu, co před tím nebylo ve smyslech.*“¹⁰²

Tento výrok vyjadřuje závislost člověka na smyslech. Tomáš tímto způsobem klade důraz na tělesnost člověka, z níž vychází důležitá část koncepce osoby a tou je individualita. Materie je to, co člověka rozlišuje od ostatních individuálních bytostí a dává mu nesdělitelnost.¹⁰³ Důsledná Tomášova individualizace osoby vede k tomu, že člověk si je vědom sám sebe a tudíž je odpovědný i za své činy.

„*Osoba je individuální substance rozumové přirozenosti.*“

„*Rationalis naturae individua substantia.*“¹⁰⁴

Pojem *substantia* tu znamená individuálního nositele rozumové přirozenosti. Jedná se tedy o přirozenost, která s sebou nese rozumovost. Ekvivalentem latinského výrazu *substantia* je řecký termín *hypostaze*, který Tomáš u definice osoby též používá. *Hypostaze* je individuální jsooucn, které existuje samo o sobě. Osoba je pak podle Tomáše jednotlivina, ve které je kompletně realizována určitá rozumová složka a je nositelem osobní identity a mravní odpovědnosti.¹⁰⁵ Tomáš tak osobě připisuje především vlastnosti individualnosti a též úplnosti. Osoba je něco jednotlivého, je to substance rozumové přirozenosti a ona rozumová přirozenost dává osobě jedinečné postavení v řádu světa.¹⁰⁶

Hlavním, esenciálním rysem osoby, který k ní neodmyslitelně patří, je rozum. Být osobou proto znamená mít individuální rozumovou přirozenost. Přesnější vymezení osoby dle Tomáše:

---

¹⁰² MACHULA, Tomáš. *Pojem "Osoba" u Tomáše a v současné tomisticky inspirované filosofii.*

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ NEKONEČNÝ, Milan. *Česká tomistická psychologie: Historie a perspektivy.* Praha: Triton, 2009, s. 320-343. ISBN 978-80-7387-338-7.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ MACHULA, Tomáš. *Pojem "Osoba" u Tomáše a v současné tomisticky inspirované filosofii.*

„Osoba je rozumová přirozenost, která má svůj vlastní akt bytí, takže si je vědoma sebe sama a je odpovědným zdrojem svých vlastních činností.“¹⁰⁷

Osoba člověka je tak bytí, jež je nadáno rozumovou přirozeností a je spojené s hmotným tělem. Díky svému rozumu si osoba uvědomuje sebe samu, a proto podle Tomáše musí odpovídat za své skutky. Člověk jako osoba si uvědomuje sám sebe jako subjekt a z toho plyne určitá morální odpovědnost za jednání.

Podle Tomáše je osoba to, co je z celé přírody nejdokonalejší. Ve své Teologické sumě ji definuje takto:

„Id quod est perfectissimum in tota natura“¹⁰⁸

Je to tedy bytí, kterému je umožněno být tím, čím je ze své přirozenosti bez vnějšího omezení, které je vlastní materiálnímu způsobu bytí.¹⁰⁹ Jedná se tedy o sebe-vlastnictví o vědomí sebe sama a sebeurčení. Ovšem Akvinský připouští i možnost určité nedokonalosti osoby, z hlediska toho, že lidská osoba má svobodu a je díky tomu otevřená vnitřní zkaženosti. Tak se může sama vzdát své morální odpovědnosti.

Tomáš dále u osoby zdůrazňuje její vztahový aspekt, tedy to jak je přítomná pro druhé osoby. Nejprve se jedná o akt sebe-sdílení, což znamená, že osoba je přítomna sama sobě, ale také druhým a tímto vztahem s druhými osobami se může obrátit sama k sobě. Díky tomu vnímá svou vlastní odlišnost od druhých lidí, ale také od okolního světa tím, že reaguje na jeho podněty. Svět je pro osobu něco jiného, nějaký jiný objekt a s tím přichází pochopení, že svět není to, co jsem já.¹¹⁰ V posledku tedy bytí osoby znamená bytí v neustálém vztahu s okolním světem a s ostatními lidmi-osobami.

Téma lidské osoby se u Akvinského vyskytuje v souvislosti s jeho metafyzikou bytí. Úkolem Tomášovy metafyziky bylo definování rozdílu mezi osobou a přirozeností, kdy přirozenost je možné sdílet, kdežto osobu nikoli. Jedná se tedy o bytí, které je imanentně zaměřeno k sebe-sdílení, vnitřnímu sdílení sebe sama.

Toto je tedy Tomášovo pojetí osoby, které je rozšířením Boëthiovy definice. Jak je vidět, osoba má několik velmi důležitých aspektů, které budou shrnuty v následující podkapitole.

---

¹⁰⁷ CLARKE, W. Norris. *Osoba a bytí*. Vyd. 1. Tomáš Machula. Praha, 2007. ISBN 978-80-85929-92-8. s. 35

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Tamtéž. S.33

¹¹⁰ Tamtéž. S. 71

2.4 Pojetí osoby ve scholastice

Když vyjdeme z definic od Boëthia a následně od Tomáše Akvinského, vznikne pojetí člověka jako bytosti, jejímiž hlavními charakteristikami jsou rozum, svoboda, svědomí, odpovědnost za své jednání a sebe-přesahování. Člověk jako osoba je tedy jedinečné jsoučno, které je schopno sebereflexe, má inteligenci, vědomí, sebevědomí, je svobodné nejen v jednání, ale i vnitřně.

Člověk jako osoba je tedy bytost nadaná schopností rozumu, tím je mu dána jedinečná schopnost myslet a plně si uvědomovat následky svého jednání. I přesto, že je vnitřně svobodný konat svá vlastní rozhodnutí, není to libovůle. Díky rozumu má být člověk schopen posuzovat budoucí následky svých činů a podle toho také jednat. Je tedy svobodný ve svých rozhodnutích zda něco konat či nekonat. Pokud se rozhodne konat špatně, je pak nadán svědomím, které mu má říci, že čin nebyl správný a je třeba jej napravit. Člověk má za sebe, svá rozhodnutí a své činy určitou zodpovědnost. Je nutné chápat a také si uvědomovat příčiny a následky jednání, které člověk udělá nebo také neudělá. Člověk má odpovědnost za všechna svá rozhodnutí a jejich výsledky, za to, když se rozhodne konat, i za to, když se rozhodne nekonat. Naše volba, ať už je jakákoli, s sebou nese určité důsledky, a proto za ně nelze uniknout odpovědnosti, jsou totiž obsaženy již ve volbě samé, a proto má naše jednání vycházet z našeho mravního smýšlení, kdy jednáme z vůle k dobru a pro dobro samo. Lidské jednání je pak na jedné straně posuzováno pouze podle výchozí vnitřní morální hodnoty a člověk se pak sám cítí zodpovědný za to, aby konal dobro, anebo se na druhé straně nebude řídit vyšší morální normou, ale bude spíše hledět na důsledky svého jednání, předvídat je a poté za ně zodpovídat.¹¹¹ Tím, že je člověk nadán rozumem a svobodnou vůlí získal i odpovědnost vůči druhým bytostem a nemůže jednat libovolně podle svých zájmů. Dále na základě své schopnosti sebe-překračování je člověk otevřený ke světu a ostatním bytostem v něm. Člověk sám sebe chápe a prožívá ve společném lidském světě s ostatními bytostmi, které se dají nazývat osobami. Jednotlivec nemůže být jen izolované Já, musí sám k sobě dospět jen v celku světa, v interakci s ním a s druhými. Lidské bytí je odkázáno na svět, je jeho subjektem a je k němu vztažen. Člověk sám sebe musí vnímat v celku dané skutečnosti, je odkázán na svůj svět při své vlastní seberealizaci, ale dospívá k plnému rozvinutí až v personálním vztahu. Člověk je zaměřen k druhému a jeho prostřednictvím nachází sám sebe.¹¹² Člověk je považován za materiální bytost a je proto složen z částí, ale jako celek ducha tyto části přesahuje. Člověk jako osoba je díky své materiální stránce součástí tohoto světa, ale zároveň jej díky své duševní

---

¹¹¹ WEBER, Max. *Sociologie náboženství: s úvodní studií Miloše Havelky*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-240-3. s. 102

¹¹² CORETH, Emerich. *Co je člověk?: Základy filozofické antropologie*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-098-2.

stránce určitým způsobem přesahuje a je tedy považován za něco výjimečného, něco, co je určitým způsobem přírodnímu světu nadřazeno svou individualitou a rozumem. Osoba tedy patří do celku přírody, ale zároveň ji díky svým vlastnostem přesahuje a je nad ní povýšena.

Dále je u obou scholastických autorů u osoby kladen důraz také na individualitu. Tím se odlišuje živá bytost od souvislosti celku věcí.¹¹³ Jedná se o subjekt, který si je vědom sebe sama jako něčeho výlučného, ale také je jako osoba součástí souvislostí celku, tedy všeho, co nás obklopuje, avšak zároveň se vůči tomuto vymezuje svou individualitou.

Toto je tedy osoba podle scholastických myslitelů, Tomáše Akvinského. Nyní je třeba tuto charakteristiku porovnat s pojetím člověka, které předkládá hlubinná ekologie.

---

¹¹³ GUARDINI, Romano. *Svět a osoba*. Vyd. 1. Svitavy: Trinitas, 2005. ISBN 80-86885-02-X.

3 Porovnání východisek

Předešlé části umožnily porovnání východisek hlubinně-ekologického chápání člověka ve vztahu k přírodě a scholastické pojetí osoby-člověka. Tato kapitola odhalí, jak Arne Naess reaguje na historické změny pohledu na člověka jako osobu a jeho vztah k celku přírodní skutečnosti, a co ze spojení výše uvedených pojetí osoby vychází jako výsledek.

Arne Naess pro svá filosofická východiska, týkající se hlubinné ekologie, využívá moudrosti přírodních národů a tím se obrací k šamanskému pojetí světa. Šamanské tradice přírodních národů jsou připomínkou toho, že lidé kdysi využívali moudrosti přírody a žily s ní v souladu. Původní národy kladly důraz především na svůj vztah k přírodě, na spojení s ní a s divočinou, na úctu, kterou k ní pociťují ve všech rovinách, která je patrna v jejich zacházení s přírodními zdroji, ale též i v jejich způsobu života, hodnotách a kultuře, příkladem může být šamanismus.¹¹⁴ Přírodní národy, mezi které patří například Evenkové žijící na území v oblasti Sibiře nebo Indiáni kmene Quechua v Peru, jsou totiž úzce spjaté s půdou a zemí, a proto věří, že lidé patří zemi, nikoliv, že země patří lidem, a tudíž má člověk žít v harmonii a rovnováze se svým prostředím, důležitá je především úcta a respekt k přírodě a též k druhým lidem.¹¹⁵ Tuto úctu a vztah k přírodě Naess ve svých hlubinně-ekologických tezích vyzdvihuje spolu s důrazem na hlas svědomí v každém člověku, který upozorňuje na velké nebezpečí spojené s ničením životního prostředí.

Hlubinná ekologie v pojetí Arne Naesse pak vidí člověka především ve vztahu k vyššímu celku, za nějž je považován přírodní svět. Opravdu hlubinně smýšlející člověk má k přírodě velmi úzký vztah a uctívá život ve všech jeho formách a podobách. Příroda a hlavně život je pro člověka tou nejvyšší hodnotou, kterou je třeba zachovávat a mít k ní úctu, tento člověk zároveň pochopil hluboký vnitřní vztah vlastní osoby a okolního světa a vidí se jako součást tohoto většího celku, je jeho vnitřní částí, nikoliv něčím, co stojí nad ním. Příroda jakožto vyšší celek má tu nejvyšší hodnotu, to tedy znamená, že má vyšší hodnotu než lidský jedinec jakožto individuum a člověk se k ní má takto vztahovat. Není vůči ní v opozici, naopak je její součástí a ona je součástí člověka. Vše je vzájemně propojeno a ničí život nemá větší či menší cenu.

S tím, že se člověk má chápat jako niterná součást přírody souvisí i to, že se má ztotožnit jak s celkem přírodního světa, tak s jeho částmi, tedy ostatními živými bytostmi a též i neživou přírodou. Všechno, co existuje, si je rovno a člověk nad tím nestojí jako svrchovaný

---

¹¹⁴ ARRIENOVÁ, Angeles. *Archetypy šamanské tradice: duchovní cesty vnitřního bojovníka, léčitele, vizionáře a učitele*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-476-1. s. 15

¹¹⁵ BRZÁKOVÁ, Pavlína. *Dědeček Oge: Učení sibiřského šamana*. Praha: Eminent, 2004. ISBN 80-7281-171-1.; *Indigenous peoples* [online]. 17. 4. 2015. Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Indigenous_peoples

vládce, ale je toho vnitřní součástí. Ovlivňuje svým počínáním celek přírody a také ostatní živé tvory, ale díky svému zvnitřněnému vztahu toto chápe, a proto bude jednat pouze v zájmu onoho vyššího celku a nikoliv pouze ve svém vlastním.

Oproti tomuto člověku stojí scholastické pojetí, které chápe osobu antropocentricky pod vlivem křesťanské tradice. Člověk je *imago Dei*, obraz boží, to znamená, že je podobný Bohu. Bůh stvořil člověka, aby vládl a spravoval zemi, a tak ho i chápe scholastika. Tento obraz člověka je zachycen ve Starém zákoně v knize *Genesis*.

„Řekl opět Bůh: Učiňme člověka k obrazu našemu, podle podobnosti našeho, a ať panují nad rybami mořskými, a nad ptactvem nebeským, i nad hovady, a nade vší zemí, i nad všelikým plazem hýbajícím se na zemi.“¹¹⁶

Tak je podle Bible člověk obrazem Božím. V Bibli se dále píše, že člověk si má zemi podmanit a vládnout všem živým i neživým stvořením, je nad ně postaven, protože je nejpodobnější Bohu, je vrcholem v hierarchii stvoření. Tím je nastolen antropocentrický náhled na člověka spolu s nedoceněním přírodního světa a tento pohled bude vlivem křesťanské tradice dále sílit a bude na něm stát mentalita západní civilizace. Bible ale zároveň říká, že člověk nese určitou zodpovědnost za Bohem stvořený svět. Je nadán schopností rozumu a má tedy určitou moc nad ostatním stvořením, zároveň má díky této schopnosti možnost svobodně jednat tak, jak mu to radí jeho rozumová složka. Díky ní získává v očích scholastiků výsadní postavení v řádu přírody a je tedy odlišný od ostatního stvořeného světa, je něčím svrchovaným, něčím výjimečným a staví se tak do určité opozice vůči ostatním bytostem. Ovšem Tomáš Akvinský tuto rozumovou stránku člověka uchopuje jiným způsobem. Člověk sice oplývá díky rozumové složce svobodnou vůlí, ale to neznámá, že může jednat libovolně. Právě rozum mu dává určitou zodpovědnost za konání, a tudíž vše, co tato rozumná bytost vykoná, musí dělat odpovědně. Tato Tomášova myšlenka zodpovědnosti osoby za jednání by mohla být styčným prvkem mezi oběma východisky.

Toto původní biblické pojetí člověka je pak spojeno s pojetím novověkým, které vzniklo vlivem procesu sekularizace a rozvíjí tuto scholastickou představu člověka. Proces sekularizace, neboli zesvětštění, přinesl do problematiky uchopení člověka nový rozměr a to především vlivem narůstající racionalizace světa, vývoje vědeckého pokroku a s ním spojené průmyslové revoluce. Proces sekularizace je spojen s potlačováním vlivu náboženství ve světských záležitostech a jeho následným přesunutím do privátní oblasti, jde tedy o jisté vytlačení duchovních principů ze společnosti do osobní sféry.

---

¹¹⁶ *Bibli svatá: aneb Všecka svatá písma Starého i Nového zákona*. Praha: 1949. Gn 1, 26.

V této době racionálního nahlížení na svět přichází Descartes se svým pojetím osoby, které již jde za křesťanské pojetí člověka jako *imago Dei* a nahrazuje jej člověkem jako *res cogitans*, tedy věcí myslící. Descartes považuje člověka za pána a vlastníka přírody, který je nadán, stejně jako scholastická osoba, vnitřní přirozenou schopností rozumu, která má sídlo v jeho rozumné duši, díky této schopnosti je tedy nadřazen přírodnímu světu, jelikož jej odlišuje od ostatního stvoření, které není podle Descarta oduševnělé. Právě díky schopnosti myslet, má určitou moc nad ostatními živými tvory a nad celou přírodou, která je považována za pouhou nemyslící materii, která nic necítí. Zvířata jsou podle Descarta pouhé stroje, automaty, které nemohou cítit bolest a ve své *Rozpravě o metodě* je přirovnává k hodinovému stroji.

„[...] to, co činí lépe než my, nedokazuje, že mají ducha; neboť podle toho by ho měla více než kdokoli z nás a jednala by lépe ve všem; spíše to však dokazuje, že ho nemají vůbec, a že to příroda v nich působí podle uspořádání jejich orgánů: právě jako vidíme, že hodiny, složené jen z koleček a per, mohou počítati hodiny a měřiti čas přesněji než my s veškerou svou rozumovostí.“¹¹⁷

Descartes tak degradoval nejen zvířata, ale též celou živou přírodu na pouhý automat, na dobře promazaný stroj, který nemá většího významu, než toho, aby dobře sloužil člověku. Zde už se v pojetí člověka vyhrocuje onen antropocentrismus, který je též patrný i v pojetí scholastickém. Člověk je nadřazen přírodnímu světu, který mu má pouze sloužit jako prostředek k uspokojení jeho žádostí a potřeb. Toto pojetí si pak na velmi dlouhou dobu přisvojila západní civilizace, která se dle tohoto přesvědčení k přírodě chovala jako k nevyčerpatelnému zdroji. Právě pomocí lidské schopnosti věci rozumově nahlížet, lze vše ve světě ovládat a kvůli této racionalizaci a intelektualizaci je svět zbaven svých kouzel a jisté hodnoty, které byly dosud považovány za nejvyšší, ustoupily do pozadí. Tento proces vývoje společnosti nazval Max Weber „odkouzlení světa“ (*Entzauberung*). Při něm dochází ke ztrátě tradičního smyslu, který dávalo světu náboženství, a jeho nahrazení racionálním a vědeckým zdůvodňováním přírodních i společenských jevů. Jádrem odkouzlení je především možnost ovládnutí světa, přírodního i společenského, pomocí rozumu. Odkouzlení světa definuje jako:

„vědění o tom nebo víru v to, že člověk, kdyby jen chtěl, se kdykoli může dovědět, že tedy v zásadě neexistují žádné tajemné, nepropočitatelné síly, jež by zde

---

¹¹⁷ DESCARTES, René. *Rozprava o metodě, jak správně vésti svůj rozum a hledat pravdu ve vědách*. Praha: Jan Leichtner, 1947. s.62

*intervenovaly, že je spíše naopak možné ovládat všechny věci v zásadě propočtem.*¹¹⁸

Na tuto změnu chápání světa jako zbaveného kouzla a odcizeného člověku reaguje Arne Naess ve své hlubinné ekologii. Naess kritizuje tento antropocentrický přístup industriální společnosti ke světu a snaží se ho nahradit biocentrismem. Požaduje návrat k přírodě a její ochranu, které mají lidskému druhu zachránit život. Své myšlenky opírá o šamanskou zkušenost přírodních národů, které po staletí žily v souladu s přírodou ve zdraví a vzájemné spokojenosti. Naess doufá v návrat k přírodě, a proto se snaží obrátit dosavadní přístup k člověku a pomocí nového pojetí osoby změnit i budoucnost lidstva jako celku.

Hlubinná ekologie vidí člověka jako nedílnou součást přírody a tím, že ji svým sobeckým jednáním poškozuje, zároveň škodí i sám sobě. Ovšem i scholastika a na ní navazující novověk definují osobu podle jejího vztahu k přírodě, avšak vidí člověka jako protiklad přírodního světa, je postaven nad ní a jakožto výjimečné stvoření jí má vládnout a užívat ji ke svým potřebám. Takto člověka pojímá i Tomáš, ale přidává k tomu názor, že člověk sice má svobodu ve svém jednání a jistě může využívat přírodu k uspokojení vlastních tužeb, ale také takto má jednat se zodpovědností, kterou mu ukládá jeho rozum. Jeho jednání tudíž není libovůle, ale odpovědnost, tedy svoboda konat podle svého vlastního svědomí, které mu určí, co je dobré a co je špatné.

Obě pojetí, hlubinně-ekologické i scholastické, tedy chápou člověka jako rozumovou bytost, která si je vědoma svých činů a má se podle toho chovat. Člověk má schopnost racionálně přemýšlet o důsledcích svých činů a také je předvídat, a proto by se měl chovat zodpovědně a nejednat pouze podle svých tužeb a přání.

V některých oblastech se však scholastické a hlubinně-ekologické pojetí liší, především ve vztahu člověka k přírodnímu světu. Holistický přístup Naessovy filosofie je neslučitelný s Akvinského pojetím člověka, jako božího stvoření. Zdá se, že Akvinský měl k holismu nakročeno, ale jeho doba mu nedovolila postavit živou přírodu na roveň člověka. Biblické pojetí jasně říká, že člověk je dokonalejší stvoření než zvířata a přírodní svět, je správcem tohoto světa, a proto má hierarchicky vyšší postavení a je výjimečnější než ostatní bytosti stvořené Bohem. Tomáš tak pod vlivem křesťanské tradice viděl osobu člověka antropocentricky, jako něco, co je sice součástí stvořeného světa, ale zároveň je díky svým schopnostem postaven nad něj a je tudíž podobnější Bohu než zvířeti.

Zároveň však je zde vidět určitá shoda v pojetí jednotlivého člověka jako bytosti nadané rozumem, která si je vědoma svých činů a především jejich důsledků. I když se tedy na první

---

¹¹⁸ WEBER, Max. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: OIKOYMENH, 1998. ISBN 80-86005-48-8. s. 118

pohled zdálo, že obě pojetí jsou neslučitelná, přeci jen jsou zde vidět jisté společné prvky. Je možno říci, že hlubinná ekologie pro své pojetí osoby použila nejen myšlenky z východních filosofii a šamanismu, ale též ze západní definice osoby. Je také možné, že by k hlubinně-ekologickému názoru na člověka Tomáš Akvinský dospěl dříve než Arne Naess, nebýt doby, ve které žil. Toto jsou ale pouhé spekulace. Důležité je, že tato dvě východiska, ačkoli jsou si v některých bodech velice vzdálená, mají některé názory společné.

V dnešní době v myšlení západní společnosti stále ve velké míře převládá scholastické pojetí osoby, na Východě je pak možno spatřovat pojetí člověka, které převzala hlubinná ekologie z filosoficko-náboženských systémů. Dnes je ovšem doba neustálých změn, především v oblasti názorů a chápání světa, je tedy možné, že se tato dvě zdánlivě odlišná pojetí člověka spojí v jedno a nastane pro životní prostředí nová a lepší budoucnost. Zdá se, že západní společnost již ve scholastice měla nakročeno k tomu, stát se bližší přírodě a uvědomit si její nenahraditelnost, ale vlivem historických okolností k tomuto názoru dospěla až nyní v podobě hlubinné ekologie. V dnešní době si již uvědomujeme ekologické problémy, které jsme sami způsobili, ale ještě je čas vše obrátit k lepšímu a uvědomit si, že jsme všichni rozumní lidé a že musíme být připraveni převzít odpovědnost za to, co po generace provádíme se životním prostředím a co tedy provádíme sami se sebou a se svou budoucností. Hlubinná ekologie nabízí alternativu, jak se k přírodě postavit, jak ji přestat ničit a jak ji v zájmu přežití našeho druhu zachránit.

Závěr

Na počátku této práce byl stanoven cíl rozšířit pojetí o hlubinně-ekologických myšlenkách a také pokus vyvodit z jejích tezí závěry pro pojetí člověka jako osoby. Proto byly myšlenky a teze hlubinné ekologie porovnány s konceptem scholastické osoby, která je v západní civilizaci základem pro chápání člověka, jehož vidí jako vlastníka přírody, která mu slouží pouze jako zdroj uspokojování jeho vlastních potřeb. Toto antropocentrické pojetí, které se vyznačuje neúctou k přírodnímu světu a jeho destrukcí, je pro budoucnost lidstva dále neudržitelné, jak na to upozorňuje Arne Naess a hlubinná ekologie. Naess se ostře vymezuje vůči antropocentrickému chápání přírody a snaží se pomocí své filosofie ukázat, že existuje i jiný přístup, který by všem mohl zajistit lepší a zdravější budoucnost, a tím je jeho holistická teorie hlubinné ekologie. Člověk by si měl uvědomit, že nemá výsadní postavení v řádu přírodního světa a nepohybuje se na vrcholu hierarchie živých tvorů, naopak je nedílnou součástí všeho živého i neživého, co se na naší planetě vyskytuje. Vše je propojeno a člověk by se neměl považovat za něco výjimečného, naopak je důležité cítit určitou pokoru a souznění s přírodou, což může v konečném důsledku zmírnit dopady na životní prostředí, jak tvrdí Arne Naess.

Dosavadní biblické pojetí přeceňuje člověka a nedoceňuje hodnotu přírodního světa. Je možno říci, že vážné ekologické potíže začaly až s rostoucím vlivem antropocentrismu, který je nesen křesťanskou tradicí již od středověku a vrcholí v novověku. Dnešní doba si to již začala uvědomovat, a proto se objevují myšlenky záchrany životního prostředí, jako je zmiňovaná hlubinná ekologie. Ta chápe, že člověk není něco, co stojí mimo ostatní stvoření, naopak je s přírodou propojen a to pro něj v posledku znamená, že škody, které na životním prostředí páchá, budou mít důsledky i pro něj samého. Pokud se však minimalizuje propast mezi lidstvem a přírodou, bude to možná znamenat lepší budoucnost, která bude postavena na vzájemném respektu a nikoli na ničení a plnění.

Hlubinná ekologie nabízí jiný pohled na podobu dnešního světa, a i když je informovanost o této problematice stále velice nízká, doufám, že tato nabídne pro současné problémy možné řešení, a to hlubinně-ekologické ztotožnění. Technická řešení ekologické krize nejsou dostačující a zdají se být pouze dočasnými náplastmi na mnohem větší ránu. Lidstvo potřebuje dlouhodobější řešení a tou je hluboká změna smýšlení jak o sobě, tak o přírodním světě a o tom, co s ním provádí. Nelze do nekonečna žít v neustálé spotřebě a konzumu, přítomnost je prchavá, je důležité myslet i na budoucnost a na život příštích generací. Pokud chceme jako druh přežít, je třeba změnit naše dosavadní chování a zamyslet se nad současnou ekologickou situací, dokud je ještě čas.

Seznam použitých zdrojů

- NAESS, Arne. *Ekologie, pospolitost a životní styl: Náčrt ekologie*. Vydání 1. Tulčák: Abies, 1995. ISBN 80-88699-09-6.
- LOVELOCK, James Ephraim. *Mizející tvář Gaii: Poslední varování*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2118-2.
- ASIMOV, Isaac. *Nadace a Země*. Praha, 1992. ISBN 80-901035-2-9.
- GUARDINI, Romano. *Svět a osoba*. Vyd. 1. Svitavy: Trinitas, 2005. ISBN 80-86885-02-X.
- LIBROVÁ, Hana. *Pestří a zelení*. Brno : Veronica, 1994. 218 s. ISBN 80-85368-18-8.
- CLARKE, W. Norris. *Osoba a bytí*. Vyd. 1. Tomáš Machula. Praha, 2007. ISBN 978-80-85929-92-8 (Krystal OP : brož.); 978-80-7195-170-4 (Karmelitánské nakladatelství).
- PEROUTKA, David. *Tomistická filosofická antropologie*. Vyd. 1. Praha: Krystal OP, 2012. ISBN 978-80-87183-42-7.
- DE LIBERA, Alain. *Středověká filosofie: Byzantská, islámská, židovská a latinská filosofie*. Praha: OIKOYMENH, 2001. ISBN 80-7298-026-2.
- SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie: Člověk jako osoba*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-422-9.
- LOVELOCK, James. *Gaia vrací úder: Proč se Země brání a jak ještě můžeme zachránit lidstvo*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1687-4.
- CORETH, Emerich. *Co je člověk?: Základy filozofické antropologie*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-098-2.
- MACHULA, Tomáš. *Pojem "Osoba" u Tomáše a v současné tomisticky inspirované filosofii*. NEKONEČNÝ, Milan. *Česká tomistická psychologie: Historie a perspektivy*. Praha: Triton, 2009, s. 320-343. ISBN 978-80-7387-338-7.
- LOVELOCK, James. *Gaia: Nový pohled na život na Zemi*. Abies, 1993. ISBN 80-88699-03-7.
- LOVELOCK, James. *Gaia: Živoucí planeta*. Praha: Mladá fronta, 1994. ISBN 80-204-0436-8.
- KOHÁK, Erazim et al. *Závod s časem: Texty z morální ekologie*. Praha: Torst, 1996. ISBN 80-85639-70-X.
- BONDY, Egon. *Poznámky k dějinám filosofie: Filosofie sklonku antiky a křesťanského středověku*. Praha: Egon Bondy, 1993. ISBN 80-85239-24-8.
- OLŠOVSKÝ, Jiří. *Slovník filosofických pojmů současnosti*. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1266-4.

MATUŠÍK, Jakub. *Kořeny hlubinné ekologie: Myšlenkové základy filosofie Arne Naesse a jejich spojitost s Vídeňským kruhem, psychoanalýzou a empirickou psychologií* [online]. 23. 1. 2015. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/211952/fss_m/. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Bohuslav Binka.

PLATÓN. *Faidon*. Praha: OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-7298-158-7.

DALIBOR, Hejna. *Kapitoly z dějin filosofie I.: Antická filosofie*. Liberec, 2013. ISBN 978-80-7372-994-3.

ARENDOVÁ, Hannah. *Mezi minulostí a budoucností: osm cvičení v politickém myšlení*. Brno: CDK, 2002. ISBN 80-85959-92-5.

KÜNG, Hans a Heinrich VON STIETENCROON. *Křesťanství a hinduismus: na cestě k dialogu*. Praha: Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-229-2.

PELCOVÁ, Naděžda. *Vzorce lidství: Filosofické základy pedagogické antropologie*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-756-5

WEBER, Max. *Sociologie náboženství: s úvodní studií Miloše Havelky*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-240-3.

ARRIENOVÁ, Angeles. *Archetypy šamanské tradice: duchovní cesty vnitřního bojovníka, léčitele, vizionáře a učitele*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-476-1

WEBER, Max. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: OIKOYMENH, 1998. ISBN 80-86005-48-8.

DESCARTES, René. *Rozprava o metodě, jak správně vésti svůj rozum a hledat pravdu ve vědách*. Praha: Jan Leichter, 1947.

BINKA, Bohuslav. *Analýza hlubinné ekologie*. [online]. 25. 12. 2014. Dostupné z: <http://www.larvagrafik.com/files/Analýza%20Hlubinné%20ekologie.pdf>

BINKA, Bohuslav. *Rozporuplný Arne Naess: několik poznámek k zakladateli hlubinné ekologie*. [online]. 29. 1. 2015. Dostupné z: <http://www.czp.cuni.cz/envigogika/index.php/cz/recenzovane-clanky/2007/20072/120-rozporuplny-arne-naess-nekolik-poznamek-k-zakladateli-hlubinne-ekologie-i>

VALENTA, Ondřej. *Hlubinná ekologie: stručný přehled vývoje a definice pojmu*. [online]. 26. 12. 2014. Dostupné z: http://www.klaudyan.cz/dwnl/200701/04_valenta.pdf

[online]. 26. 12. 2014. Dostupné z: http://www.pf.ujep.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=661&Itemid=588

[online]. 20. 2. 2015. Dostupné z: <http://enviroethics.org/tag/arne-naess/>

[online]. 23. 1. 2015. Dostupné z: <http://www.sedmagenerace.cz/text/detail/proc-brat-moralni-ohledy-na-prirodu>

[online]. 25. 12. 2014. Dostupné z: <http://www.skandinavskydum.cz/13-dil-rubriky-slavne-osobnosti-severu-arne-naess>

[online]. Dostupné z: animace <http://kolektif.cz/Liberec/SPF/texty/gaia.swf>

Oxfam annual report. [online]. 23. 3. 2015. Dostupné z:
https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/story/oxfam_annual_report_2013_-_2014_final.pdf

Občanský zákoník. Hlava II. § 19, odst. 1 a §20, odst. 1. [online]. Dostupné z:
<http://zakony.centrum.cz/obcansky-zakonik-novy/cast-1?strana=2>
KOLÁŘOVSKÝ, Rudolf. *Hlubinná ekologie a její význam pro filosofické myšlení*. [online]
26. 12. 2014. Dostupné z:
http://global21.cz/vyhybka.php?str=kolarovsky_hlubinna&obor=prir

Environmentalism - Definition and More from the Free Merriam-Webster Dictionary [online].
Merriam-webster.com, 2010-08-13. (30. 1. 2015)

[online]. Dostupné z: <http://trumpeter.athabascau.ca/index.php/trumpet>

[online]. 9. 2. 2015. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/g/17387/FILOZOFICKE-A-ETICKE-ASPEKTY-ZIVOTNIHO-PROSTREDI.html/>

[online]. 23. 3. 2015. Dostupné z: <http://srren.ipcc-wg3.de/report>

Bibli svatá: aneb Všecka svatá písma Starého i Nového zákona. Praha: 1949.

Indigenous peoples [online]. 17. 4. 2015. Dostupné z:
http://en.wikipedia.org/wiki/Indigenous_peoples

BRZÁKOVÁ, Pavlína. *Dědeček Oge: Učení sibiřského šamana*. Praha: Eminent, 2004. ISBN 80-7281-171-1.